

CONVERSES DAVANT DEL MIRALL

Antonio Sàntas, autor
Xavier Vilerofes, editor
Estiu 1998

PRIMERA SESSIÓ. Dijous, 25 de juny de 1998

- Bona tarda Xavier. Tens un moment o vols que vingui en un altre moment?
- Hola Antonio. Un moment, ara estic per tu... Tinc tot el temps que vulguis.
- Bé, en primer lloc, et dono les gràcies per la teva amabilitat i per estar disponible en escoltar el que et vaig a proposar.
- No, home no... Sóc jo qui t'agraeixo la teva confiança... A més, renoi, és el meu ofici! Va vinga, passem al despatx, allí podrem parlar més tranquil·lament.
- Bé, tal i com et vaig avançar la setmana passada a la botiga, volia que m'aconsellessis sobre el projecte que ja tinc força embastat. I t'ho dic perquè estic un xic decebut de llibres que anuncien meravelles i després no aporten gaire coses quant a continguts o bé són refregits que no aporten res al camp de la pedagogia de la matèria. Així, doncs, tinc molta prevenció, i sovint penso que aquest projecte també pot ser un altre "bluff", com els que jo mateix critico.
- Vejam, posem fil a l'agulla... Oi que ho portes? Doncs vinga... em vas comentant l'estructura i el fil argumental, i els detalls ja me'ls llegiré amb més calma. Què et sembla, comencem?
- Endavant.
- Molt bé, de què va això?
- Tal i com et vaig comentar, de filosofia.
- Què vols dir? Tractes d'algun tema filosòfic en particular o fas alguna incursió en algun camp específic?
- No, ni molt menys; és un treball molt més casolà. Jo l'he titulat "*Filosofia davant del mirall*".
- Mira que bé! Aquest títol em recorda quan em rento la cara als matins. És l'únic temps del que dispo per mirar-me a la cara... i estic mig adormit!
- Doncs ho hauries de fer més sovint. Va bé per relaxar-se
- Vols dir?
- T'ho ben asseguro.
- Dispensa, t'he interromput...
- Et deia que "*Filosofia davant del mirall*" és un recull d'experiències concentrades en un trimestre que he anat coordinant amb alumnes de Tercer de BUP al meu institut durant dos anys consecutius. Puc dir que els resultats són extraordinàriament positius pels alumnes i també ha estat molt gratificant per a mi mateix. Crec que donar-ho a conèixer no estaria de més. Ara em cal la teva opinió. De tu dependrà que ho tiri endavant o no.
- Tampoc t'has de refiar del primer editor que trobes, és un consell. .. Dius que són reculls d'experiències que has realitzat a classe... Com va ser? Què és el que et va impulsar a plantejar-les? En fi, explica'm el "*què-com-quant*"?
- Espero que amb la implantació definitiva de la Reforma en l'ensenyament secundari també canviï l'enfocament de les proves de selectivitat. I encara que això sembli que no vingui al cas ens condiciona molt; en refereixo als professors de Batxillerat. Pel que fa a la prova de selectivitat de Filosofia, l'examen consisteix en un comentari de text on se suposa que els alumnes han de demostrar que saben enfrontar-se a un text i manejar-lo amb personalitat, amb criteri, etc...
- I...?
- Doncs, és clar, això condiciona, al meu entendre, el plantejament de molts professors que s'angoixen i tracten de preparar ja als alumnes en el tractament de texts a Tercer de BUP i al COU (fins que aquests no desapareguin) perquè així consideren que quan arribin els exàmens de selectivitat els alumnes ja hauran assolit certa destresa en comentar texts i autors.
- Això està bé, no? Pot ser una manera de facilitar la lectura dels clàssics o d'autors actuals sense passar pels incòmodes i avorrits intermediaris dels manuals.... Mira, aquí a l'estanteria guardo una revista que parla precisament d'això... Un moment que la trobi i t'ensenyó el passatge... Ja ho tinc!
- De què parla?

- És una entrevista a *Josep Maria Terricabras*, catedràtic de filosofia a la Universitat de Girona ¹. Fixa't què hi diu: “El comentari de text em sembla, efectivament una eina magnífica de creixement intel·lectual. Jo no solament l'entenc com un instrument escolar, sinó fins i tot com un instrument de formació, gairebé d'estructuració de la personalitat, perquè en el fons la vida és un gran comentari de text, és mirar per veure el que passa, intentar comprendre-ho i opinar”.
- Tot depèn de com es faci la pedagogia del comentari de text. Si es fa de manera obsessiva els resultats són contraproductius i es converteixen en tècniques per “caçar” els alumnes. La meua experiència com a corrector de selectivitat és que sovint, lluny de fomentar l'esperit crític, el comentari de text, en alguna ocasió, s'ha convertit en una “trampa bomba”, perdó per l'expressió, i a la darrera pregunta, quan han de demostrar la seva personalitat “filosòfica” es bloquegen o divaguen força.
- I això que té a veure amb aquest projecte que tu ara presentes?
- Curt i ras, el comentari de text s'ha convertit en un tòtem. En voler superar l'antic sistema de memorització acrítica dels alumnes hem caigut en un altre vici. Lluny d'haver assolit aquest objectiu hem caigut en altres paranys perquè els alumnes també s'han acostumat a “memoritzar” un ventall de texts, i no han guanyat pas en seguretat i en adquirir més personalitat reflexiva atès que el comentari depèn molt del professor, del seu estil i de les seves dèries personals. Fins i tot crec que, posats a memoritzar, em sembla més honest l'examen tradicional!²
- Un xic exagerat sembla el que dius... però de totes maneres, encara no m'has contestat.
- Ara hi anava... del que m'he adonat és que els propis alumnes sovint no saben què pensen en relació a alguna qüestió que se'ls planteja. No s'han aturat a fer-ho o ningú els ha donat l'oportunitat de pensar-hi.
- Això que dius és molt estrany. De fet en l'entrevista que abans esmentava amb el professor *Terricabras* hi ha un fragment interessant: “Quan un noi acabi els estudis sabent només el que pensava *Aristòtil*, sense cap idea pròpia, em sembla realment patètic. I és el que aconseguim: el mal alumne no sap què va dir *Aristòtil*, no sap redactar, i no pensa. El bon alumne només sap què va dir *Aristòtil* i ja estem contents”.
- Sí, el propi alumne no sap què pensa ell mateix. Mira Xavier, sovint amb el comentari de text, en el fons, el que valorem és que ens diguin allò que nosaltres els professors hem dit a classe, però no els estimulem gaire a pensar per ells mateixos. T'explicaré una anècdota que ha estat decisiva en tota aquesta història de “Filosofia davant del mirall”. En acabar un exercici vaig demanar que em diguessin què havien tret de positiu, i una resposta que no oblidaré mai va ser: “Jo no sabia què pensava sobre aquesta qüestió. Per primera vegada m'he hagut de posar-hi”
- Però, vols dir que el professorat no ho fa això d'estimular la reflexió crítica? No estaràs inventant la sopa d'all?
- Home, de tot hi ha a la vinya del senyor. Si jo hagués de fer recompte de les matxucades que he fet amb els alumnes amb classes magistrals! Però la meua experiència m'assenyala que els adolescents encara que siguin molt madurs diuen allò que el professor espera i mai o molt poques vegades s'encara a ell mateix en la intimitat, entre d'altres motius perquè no és gens còmode. El mirall significa també la soledat, el contemplar-se i explorar-se un mateix.
- En fi, que t'has convertit en un aferrissat adversari del comentari de text...
- En absolut! Un comentari de text és també necessari perquè perdin la por a la “música” dels autors i els hem d'acompanyar en aquest trajecte, però sense convertir el text en un laberint: d'aquesta manera fem sentir els alumnes inútils i incapaços de caminar per ells mateixos. En *Terricabras* és molt clar en això: “Ni l'alumne ni el mestre comparteixen cap experiència de recerca: el mestre perquè es limita al que ja sap, i l'alumne perquè li donen mastegat el que hauria d'aprendre pel seu compte. Acceptar aquest punt en comú de la ignorància, de l'interrogant, transformaria completament els plantejaments educatius. Una cosa que seria molt bonica, però que no s'acostuma a fer i que costa molt, és que davant un problema el professor comencés a acostar-s'hi des d'una òptica que no fos la seva: se situaria en fals, eliminaria la seva seguretat i afavoriria un ensenyament més global (no total)”. I si t'hi fixes, aquest mateix professor

¹ Revista “Escola Catalana”, núm. 324. Novembre 1995. Entrevista a Josep Maria Terricabras: “Si pensar és pràctic”.

² Aquestes mateixes crítiques les trobem ja a l'Edat Mitjana. Jacqueline Hamesse, “*El modelo escolástico de la lectura*” a “*Historia de la lectura en el mundo occidental*”. Editorial Taurus, 1997.: “Robert de Melun (segle XII), en el pròleg de les “*Sentències*”, fa al·lusió a uns lectors (*recitatores*) la tasca dels quals consistia en proferir oralment uns texts que no comprenien necessàriament”. Aquest autor distingia entre el qui s'acomentava amb llegir en alta veu un text aliè (*recitator*), i el lector normal (lector), que llegia un text tractant de copsar el seu sentit. En un manuscrit conservat a Bruixes es pot veure la frase següent: “A propòsit de qui s'entesten en exercicis de lectura i en aprendre's cites d'autoritats, i no les comprenen”. Aquests passatges demostren com la memòria exercitada dels homes de l'Edat Mitjana els permetia retenir gran nombre de texts sense entendre necessàriament el seu sentit

opina que la llibertat de càtedra no empara només la llibertat del catedràtic, sinó la llibertat de l'aula, de la càtedra, i per tant la llibertat de discussió. La llibertat de càtedra és la llibertat d'experimentació mental.

- Caramb! No em diguis que ja coneixies aquestes opinions!
- Sí, aquesta entrevista em va animar molt per posar en pràctica el que portava de cap. Segurament tindrem la consciència tranquil·la d'haver-nos guanyat el sou i haver demostrat que som imprescindibles davant els perplexos alumnes que han d'emprar una tècnica pel comentari de text d'història, una altra pel de literatura, una altra pel de llengua, una altra pel de filosofia.....
- Cada cop sóc més partidari del que diu en *D. Pennac* ³.
- I què diu?
- És molt radical: ens ve a dir que de la mateixa manera que no podem obligar ningú a que ens estimi, tampoc podem obligar ningú a llegir un llibre, i coses d'aquest estil.
- Sí que ho és de radical, sí. Però... sempre l'aprenentatge ha suposat un esforç que sempre és incòmode i ingrát.
- No confonguem l'aprenentatge amb mimetisme acrític. No sé com alguns col·legues tenen la barra de demanar més "Filosofia" al Batxillerat perquè -diuen- que fomenta l'esperit crític quan les seves classes són un infern.
- Potser és un problema laboral.
- Jo això ho entenc, però aleshores que enfoquin des d'aquesta vessant i que no barregin les coses. Els alumnes no aprenen més quan d'una manera a vegades subtil o a vegades molt grollera, se'ls fa sentir inútils o cretins perquè no dominen determinada tècnica. Per quedar-me així prefereixo la memorització de l'antic règim. Encara et dic més: en moltes actituds en contra de la Reforma de l'Ensenyament hi ha aquest sentiment de rància prepotència davant els alumnes.
- Vaja, sembles el bo de la pel·lícula, el *profe* que no es partidari de "traumatitzar" els alumnes: que no s'esforcin si no ho desitgen.
- En absolut! Qui estigui lliure de pecat que llenci la primera pedra, però estic cada cop més convençut que no podem fer conduir un cotxe a un individu que no se sent segur al volant. És un perill.
- Quines comparacions les teves!
- El que vull dir és que hem de donar grans dosis de seguretat a un individu sobre allò que està fent amb esforç. Sinó s'amarga o acaba "passant" o memoritzant la majoria de les vegades, i odiant l'assignatura.. Per tant estem treballant pel diable. Si troba aquest punt de confiança en allò que fa rendeix més del que ell s'imaginava. Això és el que jo he descobert per a mi, amb una matèria com la meva tan abstracta i vaporosa. Per tant, no és negació de l'esforç sinó oferir la possibilitat que s'esforcin més: que allò que fan tingui sentit. En fi, crec que no dic res de nou; qualsevol manual de pedagogia ho indica i fins i tot en el mateix número de la revista que comentàvem, en *Xavier Llop*, un altre professor de Filosofia, fent referència al projecte de "*Filosofia 6/18*" iniciat per *Matthew Lipman* als Estats Units, diu que "la ment de l'alumne no és un recipient buit que s'ha d'omplir, sinó que més aviat s'ensenyen els alumnes involucrant-los en un procés actiu d'exploració (ho subratllo) on cada estudiant hauria de ser encoratjat a desenvolupar i a articular la seva pròpia manera de veure les coses, i que aconsegueixi de tenir un coneixement millor de què pensa i de per què pensa sent i actua". ⁴
- Bé, queda clar quin és el camí que no t'agrada seguir. Ara cal que marquis el teu territori, que és a fi de comptes el motiu de la nostra entrevista. Explica'm... per què el mirall? Què hi pinta en tot això aquest estris?
- La qüestió del mirall ha estat el fruit d'una exploració personal plena de tempteigs, i també de l'atzar.
- Quan parles d'atzar et refereixes a la improvisació?
- No ben bé. Quan parlo de l'atzar m'estic referint a un aspecte que als docents ens és força familiar: no saps com, però una activitat que tu proposes a classe arrela, cobra vida pròpia, els alumnes s'"enganxen" i es trenca la monotonia. Aleshores surts de classe més content que un ginjol sense saber massa bé com ha estat. És la màgia d'aquesta professió... o de l'actor de teatre!

³ Danniell Pennac "Comme un roman". Traducció catalana "Com una novel·la". Editorial Empúries

⁴ Revista Escola Catalana, núm. 324. Novembre 1995. V. Xavier Llop: "Filosofia a l'escola".

- Però tu bé que has de programar i dissenyar determinades activitats... En fi, cal planificar-ho oi!; la classe no és un circ: “vinga, aquí teniu: vejam què surt”.
- Ja, ja, ja, no et creguis, algun col·lega maliciós ja m’ho retreu. No! és clar que les classes s’han de planificar, però també cal pensar que sovint els alumnes són espectadors forçats de successives funcions de teatre, hora rere hora, professor rere professor, i com no són robots, en arribar la tercera hora seguida del dia, la seva capacitat d’atenció ja està molt minvada. I és per això que jo he procurat sempre jugar amb el factor sorpresa.
- Això em recorda un programa de televisió... És broma!... I perquè no els expliques acudits?, ja posats!
- Això ja ho faig ja, però no tinc massa traça. Un altre recurs que sovint fem és explicar la nostra vida. Curiosament amb això paren molt l’atenció. Inclús et puc dir que hi ha professors que s’inventen tota una biografia!
- No em diguis!
- Sí, “cada maestrillo tiene su librillo”... Però seguint el fil, la “sorpresa” ha de servir per trencar la distància, aquesta “tarima” entre el “savi” professor i el “recipient alumne”. És molt fàcil dir a la manera socràtica, “nois, vosaltres sou tan intel·ligents com jo, etc...”, però això no cola: el clima de confiança és condició indispensable però no suficient. Així doncs, la “sorpresa” ha de servir per situar-nos tots plegats en un escenari d’igualtat efectiva o més creïble, que d’altra manera no s’assoleix, o és molt difícil en la majoria dels casos.
- Ja entenc més això de la “sorpresa”, però... i el mirall?
- Doncs el mirall representa aquest escenari que possibilita el “tu a tu”, el “cara a cara”, on el professor no pot interferir sinó tan sols presentar la situació: és l’inici de l’exploració o, si vols, de la soledat.⁵
- T’interessa la soledat?
- El mot “adolescència”, del llatí, està emparentat amb la soledat, caminar a les palpentes, temptejar... Però el que va provocar que em llencés a la “piscina”, com col·loquialment es diu, va ser la lectura del llibre més emotiu i estimulante que he llegit en els darrers anys -però jo diria que sobretot ha estat emotiu-, a cavall entre el que anomenariem pedagogia, l’ètica, la psicologia i la política, camps en els que m’hi trobo especialment identificat.
- Descabdella!
- És un estudi de l’obra del filòsof per excel·lència, *Plató*; un estudi realitzat pel professor *Jordi Sales* tot fent una revisió del tractament a l’ús dels manuals dedicats a l’obra platònica.
- I doncs?
- Doncs bé, en aquesta obra, *Sales* centra l’atenció en com *Plató*, valent-se del personatge *Sòcrates*, intenta fer front a l’exacerbació de les pràctiques sofistes: la cursa frenètica per aconseguir el triomf públic i l’èxit per part dels joves atenesos de bona família. Esmenta també que “als primers diàlegs *Sòcrates*, discutint o no amb sofistes, planteja problemes educatius; podem pensar que *Plató* es dirigeix d’una manera àmplia a auditoris interessats en l’educació i els vol plantejar una proposta de pedagogia filosòfica”⁶
- No et sembla una mica pretensions copiar al gran *Plató*?
- Tan de bo pogués copiar-ho. Però dit així és d’una cursileria que fa fàstic.
- Jo ho deia per allò que es diu de formar bons ciutadans, etc... Tot plegat sona molt patriòtic, oi!
- La filosofia platònica abasta tot un ventall de temes que avui dia no tindria lloc i no seria possible: aspirar a la globalitat de tots els àmbits i, sobretot, el polític.
- Amb un discurs patriòtic i conservador...
- Veig que *Plató* no et cau massa simpàtic
- Francament, sé poc de l’obra de *Plató*, però en el poc que he llegit surten sempre fragments glorificant les castes socials...
- Crec que seria injust mirar *Plató* amb ulls actuals, i literalment, sense tenir en compte el seu estil metafòric. De tota manera i per no entrar en polèmiques estèrils, et diré que el seu no és el patriotisme que

⁵ Miquel Martínez, Josep Maria Puig (Coordinadores): “La educación moral. Perspectivas de futuro y técnicas de trabajo”. Editorial Graó, ICE Universitat Barcelona, pàgs. 63 i 64. Basat en la proposta de Hagirous, “Escritura y pensamiento crítico en los estudios sociales”, en “Los profesores como intelectuales”. Barcelona. Paidós/MEC, pàgs. 99-120.

⁶ Jordi Sales: “Estudis sobre l’ensenyament platònic”. Editorial Anthropos, 1992.

- denuncia el comandant-advocat defensor -Kirk Douglas- a “*Senderos de Gloria*” quan li diu al seu general allò que “*el patriotisme es el último refugio de los canallas*”.
- Ens hem allunyat de la nostra conversa. Ho sento...
 - No et preocupis. El que volia dir-te és que *Plató* caracteritza el discurs filosòfic comparant-lo a la medicina i als conjurs màgics que asserenen l'ànima i busquen vèncer les pors que tenim els humans.
 - I si no vaig errat, aquesta intenció és la que vols per a la teva “*Filosofia davant del mirall*”.
 - En part sí. El programa platònic comporta un cert coratge perquè combat preferentment la saviesa aparent i odiosa dels forts. I fer filosofia avui o, almenys ensenyar-la, significa vacunar els joves contra les trampes dels poderosos.
 - No et sembla massa ambiciós aquest objectiu?
 - És clar, però bé s'ha d'intentar, sinó quin sentit tindria la socialització de l'educació?
 - És que sembla que venguis assegurances contra tota mena d'enganys, una mena de xarop miraculós que estic segur que no existeix.
 - Estic amb tu. De tota manera penso que cal fixar-se horitzonts i a mi em sembla molt honest donar eines per combatre aquest vernís saberut que esgrimeixen els forts odiosos i els febles ridículs. i en *Plató* trobem suficients elements per trobar idees. *Plató* creia que aquests mals es podrien superar mitjançant un procés de purificació, car només d'aquesta manera podem assolir o entrar en vies de l'autèntica saviesa.
 - Això té aire de catequesi
 - Certament en *Plató* el sentiment religiós és molt profund, però en aquella època la filosofia i la religió no s'hi diferenciaven gaire. La seva proposta educativa estava guiada sempre per la consigna que hi havia gravada al temple d'Apol·lo: “coneix-te a tu mateix”
 - Resumeix-la, doncs.
 - Infondre coratge respecte als forts i tenir tendresa respecte als febles.
 - Tan fàcil de dir i tan difícil d'assolir oi!
 - Efectivament, perquè primerament cal fer esbandida de tots els prejudicis tant d'ignorància com de prepotència.
 - No t'ho prenguis malament, però insisteixo, sembles un venedor de slogans tot esperant que la gent s'ho cregui.
 - No et talles un pèl!
 - Vull ser honest amb tu.
 - Només et demano que em permetis acabar l'argumentació.
 - On vols anar a parar?
 - El que intento d'explicar és que no pot haver creixement personal si no procurem conrear la soledat. No es pot donar la creació si contínuament tenim receptes que ens diuen què fer en totes i cadascuna de les situacions i circumstàncies.
 - Això és impossible i tu prou bé que ho saps.
 - Precisament perquè ho sabem, hem de proposar un ensenyament en el qual els alumnes es vegin obligats a buscar per si mateixos. Aquesta és la funció del mirall, una eina per assolir, encara que a tu et sembli un xic pedant- el “*coneix-te a tu mateix*” del temple grec.
 - En fi, que la teva pretensió és iniciar aquesta mena de teràpia i, aleshores vas i dius als teus alumnes “per demà em porteu fets aquests deures i un mirall sota el braç”
 - Més o menys.
 - Au vinga! Al final serà veritat allò del circ!
 - Va ser exactament així, amb algunes rialles, tot s'ha de dir. Aleshores, el que cal fer és argumentar-ho, explicar el perquè, etc... però si hi ha complicitat no hi ha cap problema.
 - Quan vas fer-ho per primera vegada?
 - La primera vegada va consistir en un experiment aïllat, volia sorprendre'ls i prou. En canvi durant aquests dos darrers cursos aquest experiment ja formava part d'un programa ben definit d'activitats i objectius.
 - Doncs continua si us plau...
 - Sí... fa sis anys explicava a uns alumnes de Tercer de BUP el “*cogito*” de *Descartes* i se'm va ocórrer aquesta mena d'assaig. Els vaig dir que es contemplessin al mirall en silenci i durant cinc minuts amb tota la concentració que poguessin. I més tard els vaig anar interrogant: “Has sentit l'estranyesa de ser diferent a la imatge reflectida?”; “has dubtat en algun moment de la teva pròpia identitat?” i preguntes per l'estil.

Immediatament després vàrem escoltar l' "Imagine" de *John Lennon* i es van impressionar molt. Va ser una introducció al racionalisme modern fora del comú, ho reconec.

- La sorpresa!
- La sorpresa... efectivament. Alguns encara la recorden.
- I li vas trobar gust!
- Sí, i precisament per això no la vaig tornar a repetir per bé que tenia molt clar que havia d'explorar aquest camí.
- Per què, si et va funcionar?
- No volia malbaratar aquesta experiència; aleshores sí que ja cauríem en el circ, en l'espectacle i no pas en la sorpresa. Perquè la sorpresa també ha d'afectar al propi professor i no tan sols als alumnes.
- Em resulta difícil creure que amb la sorpresa per si sola s'assoleixin resultats com els que tu assenyaes.
- La sorpresa per si sola no fa miracles, amb això tens raó. La sorpresa trenca la inèrcia, però també es corre el perill constant de l'extravagància i del ridícul.
- I doncs, quins són els altres ingredients?
- En el nostre cas, d'una banda, la seducció del mirall; d'altra, el repte.
- M'intriga saber en què consisteix aquesta mena de seducció. Però, digues-me, de què tracta aquest repte?
- Bé, no m'agradaria tornar a esmentar alguns principis d'ordre pedagògic que ja t'he comentat a bastament; de tota manera et contestaré: la reiteració i la monotonia és viscuda per l'adolescent com una plaga. Superar aquesta sensació és una tasca titànica per al professor que ha de seguir un programa. En l'àmbit docent el "taller filosòfic" a l'ús es circumscriu gairebé a la pràctica del comentari de text...
- Tornem-hi!
- Tu ho has volgut!
- No m'explicaràs un altre cop el mateix!
- No et preocupis... Deia que després de gairebé dos mesos practicant un cop per setmana el comentari de text els vaig suggerir als alumnes la idea d'escriure un llibre, el seu llibre. Al capdavant ells constantment estaven comentant fragments de llibres d'autors avantpassats. Posteriorment podrien intercanviar els resultats. I així es feu.
- Em costa de creure. Sembla massa fàcil en uns temps en els que sovint es parla del "passotisme" dels estudiants, de la seva passivitat.
- Jo no dic pas que sigui fàcil, ni molt menys. La tasca del professor s'ha de notar creant un clima de col·laboració, de participació, etc...
- Tot i així hi desconfio...
- De fet tens raó i intueixo la teva malfiança. Hi ha un factor clau: l'alumne ha de tenir la confiança de que faci el que faci mai no s'equivocarà.
- Ara sí que ja m'has descol·locat! La quadratura del cercle!
- Tingues paciència que t'ho explico! Vaig aplicar el que un company de l'institut empra amb els seus alumnes quan comenta alguna obra d'art, perquè, és clar, en l'àmbit artístic, com va de gustos, sí ens ho podem permetre. Quan hom explica el que sent mai no s'equivoca car és la seva opinió. Aquest és l'element clau perquè l'alumne se senti recolzat i s'atreveixi a avançar per si mateix sense tenir constantment al damunt una mirada inquisidora o crosses per caminar-hi. Això suposa que ha de fer-ho tot solet i, aleshores, es converteix en un exercici de creació, de creació pròpia: principis clàssics de l que s'anomena la "*paideia*" socràtica amb la "*maïèutica*" (fer aflorar el que hom porta dins) o amb la "*poiesis*" (creació) platònica.
- El que tu vulguis, però el professor bé alguna cosa haurà de dir, almenys fer una tasca de guiatge!
- En aquesta fase ha de mantenir un escrupulós respecte i abstenir-se de fer qualsevol comentari desmotivador.
- I sobre què poden parlar sense temor a equivocar-se?
- Doncs sobre el que millor coneixen: sobre ells mateixos!
- Ara veig el fil conductor: aquí entra en escena el mirall...
- Efectivament, el mirall entra en acció, i vull subratllar "en acció". Jo només llenço a l'aire, a mode de provocació: "*Què feia Déu just abans de la creació?*", i contesto: "Doncs buscar un mirall on contemplar's-hi"
- I els alumnes com reaccionen?

- No entenen res, però en aquest moment no em preocupa massa; tan sols busco la sorpresa i que es descol·loquin.
- Això no serveix per a donar confiança, precisament!
- Res de mastegar-s'ho tot. Cal que tensin i activin tots els racons de la seva ment mitjançant la sospita.
- És imprescindible el mirall per assolir aquest objectiu?
- No ho sé; jo només em puc pronunciar sobre la via que ens ha donat resultats a nosaltres.
- A què atribueixes l'encant del mirall?
- A la seva seducció, el seu magnetisme... De fet des de l'antiguitat hi ha constància d'aquest fenomen. És molt conegut l'episodi de *Narcís*. Aquesta és una llegenda o mite originari de *Beòcia*, que ha estat transmès sobretot per *Ovidi* en el llibre tercer de les "*Metamorfosis*". El nucli del mite narra que Narcís, en inclinar-se sobre la font per beure, veié la seva imatge reflectida a l'aigua i tot seguit s'enamorà d'ella. Incapaç d'allunyar-se d'allí, va romandre prop de la font fins que va morir d'inanició i d'anhel insatisfet, tot convertint-se en una flor.
- Narcisisme equival a autoidolatria, o no? Ens és tan necessari adorar-nos a nosaltres mateixos?
- Un autor contemporani francès mort recentment, *Vladimir Jankélévitch*, fa referència a aquesta atracció del mirall tot relacionant-la amb l'afany de purificació. La puresa que es cerca en tot acte de creació és sinònim d'eternitat⁷. Va més lluny fins i tot: analitzant l'obra d'un dels filòsofs més importants de l'Imperi Romà, *Plotí*, rastreja aquesta distinció ja antiga en la filosofia i la religió, entre la carn i l'esperit.
- Renoï, si que dóna això del mirall!
- *Jankélévitch* és un pensador extraordinàriament subtil i especulatiu, no pas dit des d'un punt de vista abstracte i capriciós, sinó perquè ansia mostrar la totalitat dels sentiments, i aquests es presenten com l'individu i el mirall (*speculum*), enfrontats.
- I què més diu *Jankélévitch*?
- Doncs que per tal d'explicar la realitat total del que se sent són necessaris almenys dos pols, dues direccions, dos límits, per tal d'interpretar tota la complexitat psicosomàtica i aquesta s'anomena carn si se l'observa des del punt de vista dels òrgans, o bé Esperit si se la considera des de dins i des de la perspectiva d'una consciència interior.
- I el mirall què representaria en tot això?
- Segons *Jankélévitch*, de la mateixa manera que és còmode localitzar l'ànima en l'interior del cos, també ens agrada representar-nos la puresa com una mena de fur intern cobert, en el centre d'allò impur, per un embolcall protector o com la intimitat mateixa de la nostra interioritat.
- O sigui que quan diem allò que "*la cara es el espejo del alma*" no anem desencaminats?
- Aquest autor apunta en aquesta direcció. Però afegeix un altre element inquietant: la fugida
- La fugida? De què? De qui?
- El verb purista per excel·lència, aquell que conjuminen incessantment els filòsofs amants de la puresa, com ara *Plató*, *Plotí* i també, posteriorment, els *càtars*, és el verb fugir.
- Em sona això a l'actitud d'algun dirigent polític radical, aparentment d'esquerres, que practica el catastrofisme i el llenguatge religiós i tan lloat per les "ànimes belles" o intel·lectuals de dreta, que sovint diu que la seva política no és d'aquesta realitat.
- Potser sí, perquè la puresa no prové de combatre en l'arena, com els gladiadors o els pugilistes, sinó més aviat de romandre en les grades per mirar, com els espectadors).⁸El pur no es tacarà actuant i exposant-se a les esquixades, compromisos i promiscuïtats de la vida militants, perquè actuar així significaria caure en un estat inferior.
- No creus que hem fugit d'estudi? Mirall-ànima, cos, puresa, fugida: això sembla la maleta de *Mary Poppins*!
- Tot té una direcció si t'hi fixes. La seducció del mirall tindria a veure amb la condició de duplicitat de la que tots participem. Tots som *homo duplex* i hem d'acceptar aquesta dualitat no pas com una maledicció i un perill permanent de corrupció, sinó l'estructura mateixa del ser doble.
- Com a temptativa per explicar el magnetisme del mirall és interessant, però això de la puresa i, sobretot, l'aspecte de la fugida ho visc més aviat com un element de filosofia-ficció, que no pas com quelcom entenedor i creïble ara com ara.

⁷ Vladimir Jankélévitch: "Le pur et l'impur", 1960. Flammarion. Trad. Cast Taurus Humanidades, 1990, pàgs. 24 i . 26.

⁸ Vladimir Jankélévitch, op. cit, pàg. 57

- De moment jo no m'endinsaria en exploracions laberíntiques que ens poden fer perdre el rumb. El que sí puc constatar és que el mirall exerceix una atracció inqüestionable. Imagina't per a un adolescent al que tant li preocupa la pròpia imatge en una etapa vital de necessària afirmació personal i autoestima. De fet, l'experiència del mirall la vaig arxivar després d'aquella activitat a classe que abans t'he relatat. Van passar un parell o tres d'anys quan, en llegir una entrevista en un diari, que tot plegat es va desaparar.
- Ah sí? Què hi deia d'interessant?
- Un rotatiu català entrevistava un intel·lectual palestí confinat durant la dècada passada en un camp de presoners israelià. Aquest intel·lectual explicava la diligència dels soldats jueus en confiscar tots els miralls i com ell havia sentit l'angoixa asfixiant a causa d'aquesta tortura psicològica aparentment innòcua.... Les sensacions d'interioritat, identitat i de sinceritat a les que indueix són molt intenses i realment atractives; també gratificants i prolífiques perquè desfermen tot un seguit de fantasies personals, il·lusions i projectes de futur... Diàriament ho vivim en l'experiència de la cura i higiene corporal: no ens fa res fer ganyotes i jugar amb l'equívoc del que som i el que podríem ser.....

.....(Pausa).....

- Molt bé, ja tenim el mirall davant nostre... i ara què?
- A esperar.
- Esperar què?
- Que el mirall faci la seva feina. El mirall és com un cavall de Troia, silencios i que actua sempre.
- No et posis poètic ara! Jo vull que t'imaginis a classe amb els teus alumnes i m'expliquis què passa!
- Vés en compte amb el mirall car hipnotitza. Fixa't que m'ha passat a mi ara! ... Continuo...: els encarrego un treball que titularem "**Autoentrevista**"
- Per què "**Autoentrevista**" i prou?
- Recorda que davant del mirall hom pot experimentar sensacions inèdites, com ara sentir l'estranyesa de la nostra pròpia identitat o les d' enamorament, com les de Narcís. Això els explico als alumnes i els demano que es posin en el lloc d'una persona real o inventada que ells considerin important o simplement interessant i que, alhora, es desdoblin en el reporter o periodista que li fa preguntes. Només els suggereixo que no caiguin en el tipus d'entrevistes aquestes tan *frivolones* de les revistes del cor.
- I.....
- Sorprenents!
- Sorprenents ...què?
- Els resultats.
- Per què?
- Perquè aquest experiment fa sortir a la superfície una magnífica barreja de maduresa, desigs, temors, mites personals, etc., amb una honestetat que jo no havia vist mai i, a voltes, amb una qualitat literària extraordinària.
- Com vas arribar a associar l'elaboració de l'"autoentrevista" amb el mirall?
- En primer lloc, per motius bàsicament filosòfics que encara no et vull desvetllar, i que forma part de l'herència del que jo considero el meu mestre a la Universitat, **Francesc Fortuny**.
- Tan secreta és aquesta herència?
- No, ni molt menys, però és que té molta "*miga*" i no voldria malbaratar-la amb una exposició precipitada i simplista.
- I aquest element, diguem-ne filosòfic, els ho fas palès als alumnes?
- No, de moment no encara, atès que l'exploració és personal i intransferible: ells ho han d'anar desvetllant pel seu compte. En un principi només jugo amb aquest punt de vanitat que tots tenim dins nostre. A qui no li hagués agradat ser entrevistat per *Montserrat Roig*, ja fos en aquells programes en blanc i negre per la *TVE* en català, o a "*La Calle*", o a d'altres publicacions? A qui no li hagués agradat ser el periodista entrevistador a "*L'illa del Tresor*" del *Canal 33*. Saps? L'entrevista és un gènere molt agraït a condició que l'entrevistador no caigui en l'histrionisme o vulgui sortir dels límits del que jo anomeno "mirall". Tampoc el personatge ha de mostrar-se superb ni abocar la lliçó apresada, com alguns polítics repel·lents.
- Bé, però una experiència aïllada no dona lloc a tot un pla de treball que té com a eix el mirall.
- És clar que no, però sí ser la porta o l'element vehicular de l'activitat filosòfica actual que té com a material bàsic de treball i reflexió, o estudi, el llenguatge.

- Crec que ara has fet un salt mortal i m'he perdut.
- El mirall és un objecte, però també és un símbol. Com diu *Umberto Eco*, un dels santons de la filosofia contemporània que a mi m'interessa, els miralls són emprats com a pròtesis i com a canals. Ens en refiem dels miralls com ens refiem de les ulleres i els binocles, perquè a l'igual que les ulleres i els binocles, són pròtesis. Segons Eco: "la màgia dels miralls consisteix en el fet que la seva extensivitat-intensivitat no solament ens permet de mirar millor el món, sinó també de mirar-nos a nosaltres mateixos com es veuen els altres: es tracta d'una experiència única, i la nostra espècie no en coneix de pariones"⁹
- *Dejà vu.*
- No t'entenc.
- Vull dir que portes mitja hora dient el mateix.
- No siguis impacient home! Pensa que la corba és la línia més curta entre dos punts.
- Penso que t'equivoques.
- Segons les arts marcial orientals és així ja que et permet de recuperar els músculs i no bloquejar la força.
- Què t'agafa ara amb aquestes històries de *Kun-Fu*?
- T'estic proposant un parèntesi, això és tot.
- Concedit! Et sembla que continuem la propera setmana?
- Tu manes!

⁹ Umberto Eco: "Dels miralls". Edicions Destino, 1985

– **SEGONA SESSIÓ.** Dijous , 2 de juliol de 1998

- Com estàs Antonio?
- Molt bé Xavier. I tu què, com va la feina?
- Aquests dies anem molt enfeïnats a la botiga, estem preparant el curs vinent i no parem, però avui és sagrat, me'l vaig reservar per a la nostra discussió.
- I jo que pensava que ho feies només perquè era el teu ofici!
- Home, ara ja tinc el cuc del misteri. Saps? La xerrada de l'altre dia em va resultar molt amena, però cap al final tenia una sensació d'ingravedesa mental que no em resultava massa còmoda car tenia la sensació de ser als núvols i fora de la realitat.
- Ja ho vaig notar, per això vaig proposar d'aterrar-hi.
- Què doncs, ens posem els cinturons de seguretat?
- Ui, sí que vens “*resaviat*” avui!
- Vés noi quin remei, vosaltres els metafísics sou incorregibles. Bé... havíem deixat la conversa en establir la relació entre l'objecte mirall, o millor, la pròtesi mirall com tu dius, i l'exercici de l’*“autoentrevista*. No és així?
- Així és, sí.
- Doncs ara et toca a tu.
- El que intento d'establir és aquesta relació que existeix o, si tu vols, el paral·lelisme entre l'acció d'escriure, d'escriure't.
- Si comences a fer giravolts jo em marejo, o sigui que no comencis a jugar amb les paraules.
- El que vull assenyalar és que en cada acció posem una mica de nosaltres mateixos, allò que teníem dins i que fins que no la tenim davant nostre no la reconeixem com a pròpia. No ens hi havíem *re-conegut*.
- Ep! Això em sona a l'alienació marxista i quan parla de l'explotació del proletariat, oi?, quan es refereix a que cada vegada els treballadors són més com un apèndix de la màquina i més buits en no poder participar del producte que fabriquen.
- O del treball embrutidor de la cadena de muntatge a l'estil “*Temps Moderns*” de *Chaplin*.
- Exactament!
- Bé, aquesta és una versió del mateix fenomen global. De fet aquestes apreciacions les va fer un filòsof molt intimidador fins i tot per al mateix *Karl Marx, Hegel*. *Hegel* exigeix que l'individu surti de si, en busca de l'altre, per l'acció, perquè només així s'assoleix el saber en comunitat.¹⁰ Encara et dic més, el fenomen de la creació i de l'autoconeixement que això porta aparellat el trobem ja a l'Edat Mitjana. Això ens va ensenyar el professor Fortuny.
- Intentes dir que no hi ha autoconeixement sense creació?
- Més o menys.
- Jo pensava que fins que no tenim una personalitat prou consolidada no podem projectar-nos.
- També és cert. En realitat és prou complex per poder descriure'l amb fórmules senzilles.
- Explica doncs què hi deien a l'Edat Mitjana?
- Potser el filòsof més gran de l'Edat Mitjana abans que *Guillem d'Occam* i després d'*Agustí d'Hipona*, que visqué durant l'Imperi de *Carlemagne*, és *Escotus Eriúgena*. Aquest va afirmar amb totes les lletres que ni el mateix Déu coneix la seva pròpia essència. És a dir, també el coneixement de Déu guarda certa dependència de la seva pròpia activitat creadora. Per a Déu “*creare* és *creari*”; “*crear*” és “*crear-se*”.¹¹
- Francament, no sé per què ara ens endinsem en el territori de la teologia.
- No et confonguis, a cada època entren les imatges o els imaginaris que tenen a l'abast, i en aquella època ruralitzada, de compartiments tancats on l'individu està identificat amb les forces naturals, forces meteorològiques superiors, només a Déu se l'atorga aquest privilegi de ser l'amo del seu destí, de l'autodeterminació o, si vols, de la subjectivitat. Però compte! Aquesta subjectivitat es reconeix en crear, en crear-se, o, per emprar un vocabulari simbòlic: Déu és coneix en dir-se; Déu és crea a si mateix en crear, en dir/dir-se.

¹⁰ Ramon Valls Plana: “Del yo al nosotros. Lectura de la *Fenomenología del Espíritu de Hegel*”. Editorial Laia, 1971, pàg. 384.

¹¹ Francesc J. Fortuny: “De Lucreci a Ocam” (Perspectives de l'Edat Mitjana). Editorial Anthropos, 1992, pàg. 235-243.

- Vols dir que no ho hem complicat massa tot plegat?
- No, si tu mires amb calma. Sempre és el mateix fil, el mateix tema: l'insaciable desig de comunicar la multiplicitat, els molts *jo* que habiten dins nostre ¹²
- I segons tu l'"autoentrevista" ens serveix per assolir aquest objectiu...
- Sovint la tradició occidental ha malinterpretat les paraules d'*Aristòtil* quan s'ha vingut a dir que l'home és superior gràcies a que està dotat de llenguatge, quan en realitat millor seria dir que l'ésser humà està *travessat* pel llenguatge ¹³
- Quina diferència hi ha?
- Doncs que sovint pensem que podem dominar el llenguatge com si fos un arma, i en realitat no entenem que és força enganyós i que més aviat nosaltres som titelles del llenguatge, i partint de la impressió que cap llenguatge és capaç d'abastar la complexitat de la nostra experiència del món, l'autoretrat -amb el que té de mostrar-se, d'exhibir-se-, és tal vegada l'única manera de comunicar alguna cosa als altres d'aquesta relació amb el món. A més, l'autoretrat, en mostrar la nostra realitat, fa a la vegada visible el món.
- Estableixes així una equivalència entre l'"autoentrevista" i l'"autoretrat"?
- Matisant tot el que vulguis..., però sí, queda clar que sí.
- Però un autoretrat no pot ser també una forma d'ocultació? Una màscara que, alhora que revela, també amaga?
- Certament, qualsevol representació amaga alguna cosa. Ningú no ho diu tot. També cal tenir present que el silenci és tan important com la paraula.
- Em fas recordar ara la novel·la de *Vázquez Montalbán*, "*El pianista*".
- La música de *Mompou* o *Satie* són un bon exemple d'això que diem en el camp musical, sí: cal saber interpretar tots dos aspectes del discurs. Com tampoc no cal oblidar la dimensió del misteri, el fet que existeix en totes les nostres interpretacions un punt que va més enllà de la paraula i el silenci. El misteri hi és en tots els homes i les coses del món. Alguna cosa s'escapa.¹⁴ I, finalment, i referint-nos al nostre assumpte, no podrem mai descobrir la realitat última del subjecte.
- Ara entenc com després de la nostra primera conversa, tot sortint em comentaves que, en el fons, els filòsofs treballaven amb paraules i per això hem de tenir l'especialíssima precaució d'amanegar-les, d'agafar-les amb compte i de girar-les diverses vegades per assegurar-nos que no són falses, com es feia antigament amb les monedes. I afegies que si no actuem així, els ciutadans s'acostumaran a fer servir els arguments de qualsevol manera, a creure-s'ho tot, i a acceptar l'opinió del xerraire de torn, com ja passa amb la ràdio o amb la televisió.¹⁵
- Per descomptat, hi ha una vessant política clara tot i que el procés d'autoexploració iniciat pogués tenir una dimensió aparentment intimista.
- Déu n'hi do amb l'"autoentrevista"; semblava una activitat simpàtica i entretinguda i resulta que hem anat a endinsar-nos en d'altres aventures més inquietants.
- Així és, un entreteniment que ens aboca a tenir més cura per aquell vehicle que ens possibilita expressar-nos: el llenguatge. El mirall i el llenguatge tenen això en comú.
- Bé, un cop assolida aquesta primera etapa, quin plat els tenies reservat als teus alumnes en aquest programa de "*Filosofia davant del mirall*"?
- Una novel·la curta d'espies.
- És una broma, suposo!
- No, no és cap broma.
- Però si la guerra freda ja s'ha acabat!
- Certament. El mur de Berlín ha estat enderrocat, però d'espies sempre n'ha hagut i de ben segur que n'hi haurà sempre. A més, el film "*El tercer home*" d'*Orson Wells* ens pot servir molt bé per intentar copsar la naturalesa del misteri del qual parlàvem abans.
- Haig de confessar que m'has deixat fora de joc.
- No et creguis, en un primer moment també els alumnes creuen que els prenc el pèl.
- No m'estranya que ho pensin. Espero que em donaràs més explicacions.

¹² Francesc J. Fortuny: op. cit.

¹³ Raimon Panikkar: "Ecosofia". Edit. San Pablo, 1994.

¹⁴ Revista "Presència" (8-14 juny 1997, pàg. 30): Entrevista a Franco Rella, filòsof de l'art.

¹⁵ Franco Rella, op.cit.

- Te les donaré, paraula. De tota manera no cal que sigui d'espies estil *James Bond* o tan *pel·liculeres* com les de russos i americans. De fet, del que es tracta, en definitiva, és de situar els alumnes en una zona opaca, un escenari ple d'ambigüitats. Si no t'agrada aquesta proposta pots plantejar-te d'altres a l'estil de les pel·lícules sèrie negra amb en *Humphrey Bogart* de protagonista.
- Home, aquest escenari m'agrada més. Això de que sempre guanyin els americans, “el *mundo libre*”, francament, carrega una mica. Quant a la novel·la, de fet, molts dels grans escriptors han fet moltes incursions en aquest gènere.
- Per què serà?
- No ho sé. Suposo que les novel·les d'acció tenen més sortida en el mercat, i són molt entretingudes i tampoc t'has d'escalfar massa el cap.
- Doncs saps què penso?
- Digues...
- Doncs que sovint a la novel·la de sèrie negra, a banda de ser un gènere molt propici per realitzar grans radiografies de la societat, i no només dels “baixos fons”, permet també de jugar amb l'ambigüitat, amb l'engany, el misteri, la complicitat implícita, tots ells ingredients bàsics del llenguatge que emprem per explicar la realitat, que és la tasca de la filosofia des de sempre.
- No li donem més voltes... i tal com dieu els mestres... explica la “dinàmica de l'activitat”.
- Aquest segon treball el vàrem anomenar “Sóc un espia doble”. Consistia en elaborar un fulletó, a la manera dels “*culebrons*” de moda a TV3 després de la sèrie “*Poblenou*”, un cop rehabilitat de la mala fama dels sudamericans, subproductes destinats a “*marujonas*”. En l'elaboració d'aquest fulletó havien de seguir obligatòriament tres fases que coincidirien respectivament amb les “entregues” per tal d'avaluar el treball i posar nota. Tot el procés durava dos mesos, per tal que els grups poguessin anar fent sense presses.
- A simple vista sí que ho sembla, sí, de “*culebrón*”.
- Ja t'ho deia jo.
- Continua...
- De fet, jo tenia plena confiança en que sortiria bé; ja m'ho havien demostrat durant l'activitat de l'“*Autoentrevista*”. Tanmateix ara hi havia una dificultat afegida: l'elaboració en grup, amb la incomoditat que suposa el treball col·lectiu, en el que ha d'haver discussions i posta en comú per tal d'avançar.
- Però també el grup pot facilitar més la creativitat, més punts de vista...
- I també més “disbauxa”.
- Alguna cosa negativa ha de tenir!
- No et pensis, no ho dic com un aspecte negatiu, ans al contrari. En alguns manuals de dinàmiques de grup per a executius de multinacionals recomanen dosis de disbauxa perquè dona molt bons resultats, entenent com a disbauxa l'humor, el joc, ambient relaxat... El joc per a mi és molt important per a perdre la por. Saps? Quan t'enfrontes amb el llenguatge sovint et sens presoner de la seva lògica i notes la turpitud com mai no t'haguessis imaginat. I el joc, la broma, la distensió, permet de fer entremeliadures expressives que s'escauen molt en les situacions d'ambigüitat amb les que tractem en aquest segon treball.
- Al gra, quines instruccions vas donar? Bé havies d'orientar-los!
- Home, és clar. Vaig marcar les pautes tot dividint l'exercici en tres parts. La primera part, o, millor dit, la primera fase, consistia en descriure una situació així com els personatges que intervenen.
- Havia de ser una trama d'espies o de policies?
- Era tema lliure. Podien escollir el tema que volguessin. Jo els vaig suggerir que millor que no caiguessin en aquests tipus de ficcions perquè sinó quedarien molt influenciats per tantes pel·lícules d'acció, de narcotràfic a les que s'han acostumat per la tele... i empobririen molt la seva capacitat imaginativa.
- D'acord, i... ja està?
- Una mica de paciència. Un cop descrita la situació i els personatges que hi intervenen havien d'introduir l'element de la “traïció”: un dels protagonistes “traïx” els seus i canvia de bàndol.
- I això, no és massa complicat?
- Potser ho faig més difícil del que realment és. Mira, entre companys, amics, promesos, etc. es dona sovint aquesta situació. A això ho hem etiquetat com a “traïció”, que suposa també un canvi de bàndol o de lleialtats, o de complicitats.

- Doncs mira que dir-li això una història d'espies és un pèl exagerat!
- Sí, però el professor també ha de fer *màrqueting* per motivar la classe.
- Un altre cop la sorpresa!
- Sí, la sorpresa...
- Molt bé, continua amb la teva "sorpresa".
- Un cop s'ha acabat aquest primer capítol o fase, o escenari, o com ho vulguis dir, comença la segona fase. Aquest protagonista o "agent" transmet els secrets del seu antic bàndol a un altre, fins que és descobert. Això comporta que, sota l'amenaça, l'"agent" -ara doble- sigui utilitzat per tal de distorsionar la informació secreta i provocar errors en els receptor de la informació.
- Fa pinta de banyes...
- És una situació possible. Un altre escenari pot tenir a veure amb un delegat sindical que es ven al patró... Podem trobar moltes situacions que s'ajustin a aquest motlle.
- I com acaba?
- Doncs amb la tercera fase, que consisteix en que tots dos bàndols comencen a sentir-se enganyats i, aleshores, l'"agent doble" ha de fer equilibristes entre "les dues aigües" i instal·lar-se en l'equívoc permanent si vol mantenir la seva integritat, o la vida.
- Doncs sort que no volies caure en un plantejament *pel·liculero*! Déu n'hi do!
- La presentació pot semblar-ho, però no hi ha per tant.
- Bé, dius que el mirall i el llenguatge hi estan ficats pel mig, oi?
- Efectivament
- Desenrotlla-ho perquè no ho acabo de veure.
- De fet el culpable de tot plegat és un italià, **Paolo Fabbri**.¹⁶
- Caramb amb els italians: *Umberto Eco, Franco Rella, Paolo Fabbri*. El que fa la dieta mediterrània!
- També n'hi ha de catalans, els meus favorits...
- Qui són?
- De moment no t'ho diré; ja arribarà.
- Ara em tens intrigat.
- Temps al temps! Pel que fa a la dieta, no crec que aquesta sigui la causa, sinó a una corrent d'investigació molt potent paral·lela a la tradició anglosaxona que té com a referent **Ludwig Wittgenstein**: la preocupació pels embolics del llenguatge.
- Tu sí que m'estàs embolicant portant més actors a escena!
- No t'esveris, ja t'ho explico... *Ludwig Wittgenstein* és un filòsof del segle XX i constitueix el punt de referència de gairebé totes les aportacions de la filosofia actual.
- Fes-me, doncs, cinc cèntims.
- És difícil resumir l'obra d'aquest autor, però sense voler caure en un excessiu simplisme diria que *Wittgenstein* entén la tasca de la filosofia a la manera d'una investigació que no dóna pas opinions, sinó que les examina.
- No ho capto.
- Sí... *Wittgenstein*, i la filosofia contemporània que es declara hereva seva, considera que el coneixement propi del filòsof és el coneixement de les relacions lògiques entre diversos tipus de proposicions.
- No m'ho has aclarit pas.
- Vull dir que la tasca del filòsof consisteix a fer més transparent el pensament que malda per aclarir-se¹⁷.
- Concreta més.
- Quan hom investiga o fa un estudi referent a quelcom utilitza un llenguatge, un llenguatge normal o natural més o menys polit de col·loquialismes, però tot i així ple d'adherències i evocacions que enterboleixen el significat. En definitiva, que quan volem explicar alguna cosa utilitzem un vehicle que sovint traeix o enreda més que no pas aclareix el que volíem explicar.
- Com el joc del telèfon...
- No ben bé.
- I no es pot inventar un llenguatge que no tingui tants paranys?

¹⁶ Paolo Fabbri: "Tácticas de los signos". Editorial Gedisa, 1995.

¹⁷ Josep Maria Terricabras: "Fer filosofia avui". Editorial 62, 1995. Pàg. 25.

- S’ha intentat; és el que s’anomena “Lògica”, però no és tan fàcil atès que no és només que el llenguatge natural sigui embolicat, sinó que també la realitat és complexa i contradictòria.
- Doncs com hom diu en castellà, “*se junta el hambre con las ganas de comer*”.
- De fet, *Wittgenstein* ha dit alguna vegada que les paraules estan malaltes.
- Si que li treu punta aquest *Wittgenstein*! I per què?
- Doncs perquè les paraules no encerten a dir massa bé les coses.
- Però a mi em sembla que això no és nou, tot i que jo no estic massa al corrent de la història de la filosofia.
- Tens raó, des de l’Antiga Grècia ha hagut aquesta insatisfacció amb l’ús del llenguatge. Però també et pots trobar amb estudiosos contemporanis, com ara *Umberto Eco*, que diu tot el contrari: que les paraules sempre diuen massa coses¹⁸, i s’ha centrat en una disciplina, la semiòtica, que en principi estudia tot allò que pot usar-se per mentir tot aprofitant aquesta sobreabundància de significats de les paraules¹⁹
- En fi, ja veig que el vostre gremi ja us heu buscat feina per a molts anys. Realment *tontos* no en sou, no: ja teniu una altra manera de dir que sou imprescindibles.
- Home no, no es tracta d’això! És ben cert que sí, que durant molt de temps s’ha produït aquesta polèmica entre l’anomenat camp dels investigadors científics, la ciència en general, i l’anomenat àmbit filosòfic, per escatir què era superior a qui.
- I qui va guanyar?
- De fet ningú ha perdut el que no tenia.
- I doncs?
- La discussió, força agra, es va expressar en aquests termes: uns veien la filosofia per damunt de les ciències; els altres, al costat. I és que el punt clau de tota la discussió és que uns i altres assumien que la seva tasca consistia en descobrir quin és el coneixement autèntic.
- Fa tuf de sagristia, oi!
- Exactament, perquè del que es tracta de descobrir és que ningú té l’última paraula, per la senzilla raó que no hi ha una última paraula, car no se sap què vol dir “última paraula” en el camp del coneixement humà.
- S’ha acabat la batalla?
- Jo crec que sí, llevat d’alguns fanàtics encastellats en les seves posicions. Ara ens convé un nou estil de filosofar, una nova òptica, que tingui l’habilitat d’ajudar-nos a desenredar els malentesos i confusions conceptuals en que ens enxarrem tan sovint.
- I doncs, ja t’has oblidat del teu venerat Plató?
- En absolut! Entre el que t’acabo de dir de l’herència *wittgensteniana* i la *platònica*, hi ha un fil conductor molt potent.
- Quin?
- Tots dos venen a dir que més que una doctrina necessitem una teràpia.²⁰
- Ni que fóssim a la sala d’espera del metge!
- Vés per on, no em desagrada l’expressió que acabes de dir. De fet, la filosofia no ensenya res de nou. La història de la filosofia, més que novetats, opinions, o coneixements, el que ens ofereix és tot un estol d’enfocaments, intuïcions, paradoxes, interrogants, descripcions, en una gran barreja d’encerts i errors. En aquesta història de coincidències, replantejaments i revisions constants, hi ha espais suficients perquè l’activitat filosòfica trobi el seu encaix²¹. És aquesta manera de concebre la filosofia la que es mostra en la següent imatge, usada per *Wittgenstein* en les seves classes: “En ciències, es pot comparar allò que s’està fent amb la construcció d’una casa, per exemple. Primer, s’ha de posar un fonament sòlid; un cop posat, no s’ha de tornar a tocar ni a moure. En filosofia, no estem posant fonaments sinó endreçant una habitació, i en aquest procés ho hem de tocar tot una dotzena de vegades”.
- Renoi, quina *parrafada* t’has marcat!
- Són totes elles extretes de l’obra de *Josep M. Terricabras*.
- Doncs sí que en són d’interessants...
- Molt.

¹⁸ Luis Pancorbo: “Ecoloquio con Umberto Eco”. Cuadernos Anagrama, 1977, pàg. 69.

¹⁹ Umberto Eco: “Tratado de Semiòtica General”. Editorial Lumen, 1981, pàg. 31.

²⁰ Jordi Sales: “Estudis sobre l’ensenyament platònic”. De. Anthropos, 1992.

²¹ Josep Maria Terricabras, op. cit, pàg. 101

- Vist amb ulls profans resulta certament estrany de comprovar com la filosofia es dedica, com a tal disciplina, a remenar i endreçar. La imatge que jo tenia del filòsof era més aviat la d'un individu mirant les estrelles i interessat més en els misteris de la vida, i no tan encuriosit en analitzar llenguatges de les persones o, dit d'una manera més acadèmica, en analitzar els àmbits comunicacionals.
- Aquesta imatge fa temps que ja no es dona. El savi-metge-guaridor-herborista-intel·lectual a l'estil del còmic del druida *Panoràmix* va durar força, però des de fa segles que va desaparèixer. Quan després d'iniciada l'Edat Moderna la filosofia ha volgut continuar aquest model ha incorregut sovint en extravagàncies en voler representar el paper de *celestina casamentera* dels diferents sabers. Només per supèrbia i per voler convertir-se en una altra religió.
- Aleshores, l'activitat filosòfica s'ha d'immiscir en discussions de la gent que utilitza el vehicle del llenguatge.
- Així és!
- Doncs serà com entrar en una continua campanya electoral: escoltar el que diu aquest i aquell altre!
- Efectivament. El que anomenem filosofia, amor a la saviesa, és aquest impuls per aclarir. I aquells que volen obtenir el teu vot -seguint amb el simul polític- han de donar raons, *de-mostrar*, és a dir, ensenyar a la gent -al *demos*- les seves cartes.
- Doncs si el filòsof ha d'aguantar les reunions de la Comunitat de Propietaris, no l'envejo pas! És bestial el que s'arriba a sentir!
- Realment, ets un *tremendista*...
- No et pensis, la darrera reunió va durar tant per a no res, que a un veí li va donar una lipotímia i va necessitar d'un metge. Però ja que dius allò de la teràpia, ja em quadra, ja.
- Apuntes bé si no fos perquè ho has desorbitat. El propi *Wittgenstein* explicava que aquesta teràpia es podia comparar a ensenyar una mosca a sortir de l'ampolla. Has vist mai una mosca fer tombs i xocant contínuament contra les parets de l'ampolla? Doncs sovint les discussions es produeixen per malentesos davant com enfrontar els problemes. A vegades els problemes ens els creem perquè descrivim la realitat o les situacions erròniament o confusament....
-
- Què tal si anem per feina!
- Que no ho estem fent ara?
- Volia suggerir-te de tancar aquest parèntesi abans que no se'ns mengi tota l'hora. Havies començat a parlar de *Paolo Fabbri*...
- Com vulguis... *Fabbri* ha fet una sèrie d'observacions entorn al món de la comunicació molt interessants.
- Et refereixes als mitjans de comunicació, incloses les plataformes digitals?
- No exactament. Quan parlo de comunicació, vull referir-me a l'intercanvi d'informació entre les persones sigui quin sigui el mitjà. Perquè et facis una idea, *Fabbri* diu que l'augment de la comunicació provoca una disminució de la comprensió.²²
- Sembla paradoxal, oi!
- No tant si ho analitzes amb deteniment.
- Quina relació hi ha entre els problemes de la comunicació i la "traïció" que plantejges en el teu exercici?
- A la Grècia clàssica els intel·lectuals ja n'eren conscients d'aquest fenomen que recollien de la tradició o de la religió olímpica: *Hermes* era el missatger dels déus i, alhora, el guardià dels secrets (*hermètic*).
- Tu em parlaves de traïció i ara ho barreges amb els secrets. Per què?
- Pots traïr matant (*Brutus*) o delatant (*Judas*); però, en línies generals traïr vol dir quebrantar una confiança, una relació, una complicitat, escampar cap en fora una informació reservada. Per tant, estableixo aquesta equivalència entre traïció i violació de secrets.
- I l'activitat filosòfica consisteix a fer d'espia, oi!
- Què n'ets de sorneguer!
- Jo ho deia per seguir amb el fil conductor que havíem encetat abans...

²² Paolo Fabbri, op. cit., pàg. 10.

- Mira, la tasca del filòsof en sentit clàssic, i encara vigent, amant de la saviesa, consisteix en desvetllar secrets, o si vols en *des-cobrir* allò que estava amagat, colgat per les circumstàncies que siguin. El mot *aletheia*, veritat, significa això precisament..
- Els espies es dediquen a passar informació clandestinament. Jo no me'ls veig com a savis, vet aquí!
- Si vols, ara entrem en la tasca dels espies, filosòficament parlant, és clar.
- Endavant.
- Si estem d'acord que la tasca del filòsof és la de desvetllar secrets, els misteris de la vida, la naturalesa, etc... (la saviesa), podem comparar-lo a la tasca de l'espia.
- Ara el *tremendista* ets tu, Antonio! No m'imagino a un *guaperes* estil *James Bond*, fent d'intel·lectual o filosofant.
- No corris tant, Xavier. Poc a poc. Estaries d'acord si et digués que l'existència humana col·lectiva exigeix certa dosi de secret?
- És clar; per a les coses íntimes, per descomptat!
- Doncs *Paolo Fabbri* planteja que hem d'imaginar el secret com una quantitat finita i irreductible, com una coberta massa curta: si *des-cobrim* quelcom immediatament alguna altra cosa resta coberta o colgada i viceversa. És com si el secret estigués en moviment: hi ha una mobilitat de la informació secreta que canvia constantment.
- Em sona al principi de la conservació de l'energia, que sempre roman constant.
- A mi també. El que trobo molt interessant de l'obra de *Fabbri* és aquesta anàlisi de la naturalesa del secret. També m'ha interessat el joc dels miralls que es dona sovint en el pensament polític i, sobretot, en la retòrica electoral darrera de paraules abstractes i tan grandiloqüents com "llibertat", "progrés", "democràcia", "drets", etc...
- En quin sentit?
- Doncs no m'acabo d'explicar com és possible que en les conteses electorals, els respectius candidats empressin conceptes idèntics per a intencions o polítiques tan contraposades que poden beneficiar segments tan diferents de la ciutadania. També de sempre m'ha intrigat com els successius filòsofs al llarg de la història han utilitzat les mateixes paraules per dir coses diferents un dels altres. El cas que ara recordo és de *Tomàs d'Aquino*: adapta el vocabulari aristotèlic per cristianitzar-lo i donar-li la volta a l'estil més genuí de "*traduttore, traditore*". Sempre que he llegit el "Mite de la Caverna" de Plató m'ha fascinat. I crec que jo mateix he estat presoner de la idea platònica de *veritat*. Amb aquesta metàfora, Plató ens ve a dir que només els intel·lectuals són capaços d'assolir el coneixement autèntic per damunt de la resta de mortals que es conformen amb les aparences i la dictadura de les modes. Per a Plató, aquests intel·lectuals amb aquesta capacitat superior a la resta dels individus són els únics capaços d'orientar-se en el caos de les opinions interessades i egoïstes.
- I no és així? No creus que tots som manipulats pels grans mitjans de comunicació que ens bombardegen contínuament sobre la millor manera d'entendre l'economia, la democràcia; és a dir, en això que s'anomena ara "el pensament únic"? No creus que només aquells que estan en disposició de dades són els únics que saben realment el què passa?
- Cada cop més crec en un comentari de *Pessoa* en el seu "*Libro del desasosiego*" quan diu que només hi ha una cosa que li sorprèn en veure l'estupidesa de la gent simple, i és la gran intel·ligència que hi ha en aquesta stupidesa.
- Però això és d'un conformisme total, no?
- No ho crec; és una subtil manera de dir que la gent no es deixa enganyar fàcilment. És com aquestes enquestes on la gent diu que ha votat una cosa i després vota una altra: resulta un antídoto a l'omnipotència dels mitjans de comunicació. Aquesta visió de que el ciutadà típic del capitalisme avançat és un obtús televident és un mite, com incòmodament sap la pròpia classe dominant. L'obtús televident s'afegirà aviat a un piquet si veu perillar el seu lloc de treball o el seu salari, o desplegarà una activitat política si el govern pensa traçar una autopista que passi pel seu jardí.²³
- I *Fabbri* camina en aquesta direcció?
- Per a mi, *Fabbri* fa una adaptació del "Mite de la Caverna" de Plató quan afegeix que "en la societat dels grans mitjans de comunicació, societat hiperreal i hiperimaginària, ens trobarem a partir d'ara més enllà del vertader i del fals tot reflexionant sobre el significat de la comunicació. Considera que "tots som

²³ Terry Eagleton, "Ideología", Paidós Básica, 1997, pàgina 68.

agents dobles en les microaccions de la vida quotidiana, en les trobades que tenim cara a cara”. El propi cineasta, **Orson Wells**, va centrar bona part de la seva obra en els problemes de la comunicació i el poder de manipulació que l’acompanya (“*Ciudadà Kane*”) i també en els equívocs de la transmissió (seqüència dels miralls en el film “*La dama de Shangai*”).

- Tu ets un espia doble?
- I tu també: qualsevol transmissió d’informació ho porta, o en moltes situacions cadascun valora què podem transmetre a l’amic i quina amagar-li, quan li direm a un altre amic o al marit, etc... Qualsevol informació porta implícita una valoració d’allò que s’ensenya i d’allò que s’oculta, una codificació del que es rep i una descodificació quan s’emet o a l’inrevés, ja sigui quan estem entre mig de dos bàndols enfrontats, en qualsevol acció quotidiana dins del nostre ecosistema afectiu, o bé quan estem interpretant texts o fets de la història, o volem projectar un ideal polític, o captar vots en una campanya electoral.
- Tal com ho dius sembla com si fos una automatisme mental, com si no hagués intencionalitat en la deformació.
- Doncs m’he explicat malament. L’intel·lectual actua amb tota la seva voluntat i capacitat de manipulació: com l’agent doble ha de saber amb la major precisió la veritat per amagar-se-la el més curosament possible.
- Amagar-se-la?
- Sí, perquè s’ho ha de creure per “si li apliquen el detector de mentides”
- En d’altres paraules...
- En d’altres paraules: ha de guardar absolutament les aparences de que actua amb plena coherència i fidelitat en allò que diu, com si fos l’únic possible.
- Massa psicològic!
- El meu mestre, Francesc Fortuny em va inculcar una regla d’or per estudiar la història de la filosofia: tan important és allò que es diu o s’escriu com allò que no es diu. El concepte francès, i també català d’ **interdicció**, significa allò que és prohibit o també allò que és molt evident per a la gent, i per tant, no cal que s’expressi. No necessita ser ni tan sols descodificat. En definitiva, també en matèria de secrets també es palesa l’acció del mirall. No pots contemplar-te davant del mirall clandestinament sense que no surti reflectida aquesta mirada furtiva.
- Ara mateix tinc la sensació de ser al bell mig del *Saló dels Miralls* de *Versailles*, doncs em sento voltat d’una *voràgine* especulativa embriagadora.
- Tens motius, per bé que la *Sala dels Miralls* té un objectiu eminentment polític i propagandístic.²⁴
- Vols dir?
- Plenament: La gran Galeria de Versalles estava destinada a enlluernar l’opinió pública i a donar l’indispensable impuls a la jove indústria francesa basada en la tècnica del vidre bufat a l’estil venecià. Aquesta indústria va ser creada a cops d’espionatge, el primer cas d’espionatge industrial important del que es tenen dades. Entre 1665 i 1670, la importació de miralls augmenta de forma massiva a França i aquesta passió pel mirall va provocar una vertadera hemorràgia financera, la qual cosa resultava catastròfica en temps de penúria monetària. Així que les autoritats franceses van decidir comprar obrers experts en miralls de Murano (Venècia) per tal de muntar aquest tipus de manufactura; aquest tipus de gestió va ser declarat de seguretat nacional i aquests obrers tractats d’espies i traïdors per part dels venecians.
- No pensava jo que hagués tant de misteri en tot plegat...En fi, ... I ara què?... Vols afegir alguna cosa més per situar l’exercici de l’**“espia doble”**?
- Sí... amb aquesta activitat del “Sóc un espia doble” tractava de que els alumnes possessin en pràctica el que ha estat una de les constants de la filosofia: recerca de la veritat, codificació dels secrets i la transmissió d’aquests. Per què creus que *Sòcrates* no va escriure res?
- Potser perquè s’ho creia allò de que no sabia res.
- En absolut! Perquè desconfiava de la lletra escrita car en qualsevol moment es pot treure del context en què s’ha dit. Ell n’era ben conscient que la transmissió fa aflorar aspectes tot amagant d’altres, a l’igual com ho diu *Fabbri* quan afirma que la gran juguesca consisteix en procurar que un discurs colgui l’altre per veure si un dels elements d’un discurs s’ha convertit en l’element explícit de l’altre”. El mateix *Plató* al diàleg “*El Convit*” expressa molt subtilment com un pensament no es pot posar tot ell per escrit, i

²⁴ Sabine Melchior-Bonnet: “Historia del Espejo”,. Edit. Herder,1994

- palesa, des d'una certa perspectiva, una història d'espionatge, un espionatge sobre com funciona o com no funciona l'educació o transmissió de mestre a deixeble, o de la tradició cultural amb els intel·lectuals com a mitjancers o "agents dobles", contínuament recollint, *re-formulant* o, si vols, *des-codificant* i tornant a codificar tot emprant la complicitat dels llenguatges.²⁵
- Tot això que m'expliques em fa reflexionar sobre el paper del periodista, que ara com ara, representa el paper de l'intel·lectual d'una forma més planera que el filòsof, si fem cas al que dius sobre la transmissió.
 - També els polítics!
 - Sí, però sobretot els periodistes o les seves empreses. Els diaris actuals no volen reproduir fets ja ocorreguts, sinó que tracten de crear esdeveniments; més que notaris són factories de productes que anomenem notícies... Et pregunto: és possible aturar aquesta espiral estratègica, aquest joc de miralls?; establir un signe definitiu d'autenticitat?; evitar aquesta reversió de les aparences i trobar-ne una fidelitat original?²⁶
 - Home, l'historiador anglès *Edward Palmer Thompson*, per a mi el millor, juntament amb *E. Hobsbawm*, deia sempre que la "mentida té les cames curtes"
 - I doncs?
 - Pot semblar un xic messiànic, però la injustícia té una fi.
 - Fi?
 - Sí, la revolució.
 - Santa ingenuïtat!
 - Ingenuïtat o no, els "agents dobles", els filòsofs, mai no han fet revolucions. Com a molt, a aclarir els objectius. Sempre és la gent la que passa per damunt les trinxeres o dels palaus...²⁷
 - Bé, aquest seria un altre tema: quin és el paper del filòsof en la resolució dels conflictes o en la democratització del pensament.
 - Hi estic d'acord!
 - Doncs ho deixem aquí si et sembla.

²⁵ Jordi Sales: "A la flama del vi". Estudis sobre l'ensenyament platònic II. ("El Convit" platònic, filosofia de la transmissió"), Barcelona d'Edicions, 1996, pàg. 117 i 140.

"Tot el "Convit" fóra des d'una certa perspectiva una història d'espionatge, un espionatge sobre com funciona o com no funciona l'aparellament educatiu, el joc dels mestres i deixebles a la ciutat..."

"Volem descriure el tot del diàleg platònic com la forma escrita d'una filosofia que no es pot tota ella posar per escrit i que es planteja més els problemes d'una filosofia de la transmissió que d'una filosofia de l'amor..."

²⁶ Qüestió que es planteja en la corrent de pensament associada a la revista francesa de semiòtica *Tel Quel*: la ideologia consisteix essencialment en "fixar" el procés, d'altra banda inescapable, de significació entorn a determinats significants dominants, amb els quals el subjecte individual pot identificar-se. En el cas de *Tel Quel*, es trasplanta ingènuament una concepció occidental triomfalista de la "revolució cultural" de Mao a l'àmbit del llenguatge, amb ella qual cosa la revolució política s'identifica implícitament amb una incessant alteració i transformació. Aquesta posició revela una sospita anarquista de la institucionalitat com a tal, i ignora en quina mesura és essencial una certa estabilitat provisional de la identitat no tan sols per al benestar psíquic sinó per a l'acció política revolucionària. Terry Eagleton, "Ideología". Paidós Básica, 1997, pàgines 247 i 248.

²⁷ Aquesta "tornada al subjecte" dels anys setanta representà un inestimable aprofundiment i enriquiment de la teoria política clàssica i una retirada de l'esquerra política d'aquelles qüestions socials que, davant una perllongada crisi del capitalisme internacional, semblaven més intractables que mai.

3ª Sessió. Dijous 11 de juliol de 1998.

- Bona tarda Xavier. Et demano disculpes per haver-te fet esperar. No m'ha estat possible arribar abans.
- No et preocupis Antonio; mentrestant he estat fullejant aquest recull d'exercicis que m'havies fet a mans.
- I què et semblen?
- No acabo de lligar caps en un punt. En el mateix apartat de "Sóc un espia doble" inclou varis treballs d'alumnes sobre definicions de termes genèrics, com ara "llibertat", "felicitat", "bellesa", "pàtria", etc. Per què?
- Es tracta d'una rectificació sobre la marxa. Ja et vaig comentar que aquest projecte de "Filosofia davant del mirall" incloïa experiències de dos anys consecutius. En el primer any els alumnes van comptar amb més temps que no pas aquest per dedicar-li a aquest apartat. Per tant, vaig decidir treballar-lo des d'un altre angle. D'altra banda, jo mateix vaig reflexionar sobre els resultats obtinguts el curs anterior i vaig adonar-me de que hi havia moltes dificultats per assolir satisfactòriament la tercera fase del programa de "sóc un espia doble", atès que el grau d'ambivalència que es requeria era summament difícil, car s'havia de mantenir indefinidament la situació d'ambigüitat i, alhora, d'opacitat de l'agent. Era realment problemàtic assolir els objectius i sostenir un to creïble.
- Així que enguany has proposat una variació sobre definicions de "grans paraules"...
- Efectivament.
- Però són aspectes ben diferents!
- En la forma potser sí, però no pas en el fons. Volia que els alumnes es centressin en la capacitat encisadora del llenguatge, la que s'havia d'emprar en la darrera fase del "culebrot" de l'agent doble: en la que no tot s'amaga però tampoc es diu tot.
- Per què has triat aquests mots i no pas d'altres?
- Doncs perquè, al meu entendre, alguns d'ells són dels que tenen més incidència política o social. I també per treballar i reflexionar sobre l'ús dels metallenguatges
- Els metallenguatges...?
- Sí, els meta-llenguatges: per parlar dels llenguatges o del llenguatge necessitem parlar amb una altra tipus d'eina o llenguatge, com si fos un empostissat enlairat per veure millor el panorama que cal estudiar i millorar així la visió de tot plegat.
- Tot això està molt bé, però m'ensumo que en portes una de cap i que no acabes d'ensenyar les teves cartes. No entenc ben bé aquest "enlairament" per parlar dels llenguatges; no entenc ni la seva utilitat ni la necessitat de dur-ho a terme; pot semblar més aviat un exercici de recreació lògica que no pas d'eficàcia pràctica.
- Fas bé de malfiar dels venedors de duros a quatre pessetes, però, creu-me, aquest exercici està justificat. Sempre recordaré aquell poema de Gabriel Celaya musicat per Paco Ibáñez on maleeix aquells que consideren la poesia com un luxe cultural dels "neutrals", per tal d'evadir-se d'una realitat no gaire agradable. Doncs bé, a l'activitat filosòfica se li pot aplicar el mateix: el repte del pensament i dels pensadors, si no volen estar al servei del poder, és no eludir el conflicte, saber-lo pensar de manera diversa.
- Metallenguatges per reviu els conflictes?
- No tan sols reviu'ls, sinó mantenir-los oberts, de tal manera que les diferents posicions es confrontin l'una davant de l'altra sense que cap resti reduïda.
- Ja són ganes d'estar contínuament guerrejant!
- No sé per què ho dius això?
- Sí home, conflictes, guerres, tensions...
- No hi estic d'acord en equiparar conflicte i tensió amb guerra. Ja hi ha molta literatura al respecte per entrar ara en una discussió que ens apartaria del camí.
- Bé, en qualsevol cas, admetràs amb mi que conflicte és absència de tranquil·litat o d'harmonia, com a mínim. I és clar, després d'aquell discurs equiparant la filosofia a una mena de tasca terapèutica, ja m'explicaràs...!
- No, si al final tu et creuràs allò del franquisme de "25 años de paz" i la pau dels cementiris!
- Sí que has vingut guerriller avui, renoi!

- No és això Xavier!. Ja *Heràclit*, fa dos mil cinc-cents anys, deia allò de l'harmonia dels contraris com a tasca a assolir pel filòsofs. Hi ha més: qualsevol forma de poder predica la síntesi dels contraris per tal de destruir, de fet, el que li és contrari. El que és difícil és acceptar el que és diferent pel fet de ser diferent, sense voler-lo assimilar, integrar, controlar, reduir.²⁸
- No et pensis que perquè et posis “*mitinero*” ho entendre millor! Tu mateix has emprat l'expressió d'enlairar-se, de visió panoràmica, en referir-te als metallenguatges. No és contradictori aquest situar-se en una atalaia amb el re-viure el conflicte?
- Intenta recordar alguns d'aquests anuncis que surten per la *tele* periòdicament sobre cotxes: carreteres desèrtiques, paisatges harmoniosos recòndits, sense trànsit, solitaris, etc...
- Sí, és cert, jo no m'he trobat mai tan còmode per la carretera, ni tan ample per gaudir-ne tot sol!
- Exactament! Però a força de repetir-ho en la publicitat podem pensar que el cotxe significa això: la llibertat absoluta i no el “*agobio*” quotidià dels carrers de la ciutat.
- I bé.. i ara què...?
- Doncs hem d'alertar que això és enganyós i irreal. Hem de posar al descobert que per filmar aquell espot publicitari ha calgut traslladar un munt de grues i *càmares* dalt d'un turó per rodar aquella imatge idíl·lica. I que, per tant, tot plegat, és un artifici. Repeteixo: artifici. El telespectador no veu pas les grues ni els tècnics filmant l'anunci, però “*haberlo, haylos*”. Quan l'actual president del govern afirma que “*España va bien*”, cal esforçar-se i esbrinar en aquells angles morts, enlairar-se i imaginar-se què hi ha al darrera d'aquesta expressió, com en l'exemple anterior: a quina empresa pertanyen els tècnics amb les *càmares* filmant, com l'anunci del cotxe.
- En definitiva, demanar-se per a qui van bé les coses?
- Efectivament. Desvetllar els pressupòsits dels que creuen no tenir-ne cap constitueix un dels mitjans principals pels quals els filòsofs descobreixen noves qüestions que s'han de debatre. Si això no és progrés, almenys és canvi i comprendre aquests canvis és comprendre per què la filosofia, per bé que condemnada a fracassar en la seva recerca de coneixement, no és malgrat tot un esforç endebades.²⁹
- I els metallenguatges...?
- Des d'un punt de vista terminològic no és correcte, però quan jo parlo en “La filosofia davant del mirall” de metallenguatges em vull referir a les eines lingüístiques o conceptuals que empren els poderosos per tal d'encisar la resta de la comunitat i assolir determinats consens que els beneficiïn.
- Saps què et dic, que aquí el més *tonto* fa relloctges i que ningú es deixa enganyar o embriuar per conceptes o problemes a no ser que decideixi ser embriuat, ja sigui individual o col·lectivament.³⁰ A més a més, ens hem de comunicar amb paraules, amb determinats conceptes... inclosos els que no som poderosos.
- Certament, però sense deixar de recordar que les paraules tenen amo i que a final de mes hem de pagar el lloguer al propietari.
- Ho sento, però ara m'has desconcertat!
- Vull dir que quan parlem d'“economia”, de “progrés”, etc.. estem usant una parafernàlia conceptual de la qual s'han apropiat sovint els que s'han instal·lat en el poder. Un cas simbòlic el va denunciar *Vázquez Montalbán* amb motiu del *Quinto Centenario del Descubrimiento de América*. Darrera d'aquest títol asèptic i aparentment neutral s'hi amagava la tosca de la historiografia franquista i els seus propagandistes, i això amb un govern nominalment progressista!: la nostàlgia de l'imperi, del *dia de la raza*, etc.
- I del mil·lenari de Catalunya què me'n dius?
- El mateix, les ànsies d'una burgesia en el poder que té ganes de fer valer la “tanda” en la cúa de la història tot enyorant la manca d'aristòcrates catalans i d'una jet set barcelonina per nodrir les revistes del cor!³¹

²⁸ Revista “Presència”, 8-14 juny 1997: Entrevista a Franco Rella, pàg. 31

²⁹ Richard Rorty: “El giro lingüístico”. De Paidós, 1990, pàg. 50.

³⁰ Stanley Rosen: “Heremèutica com a política”. Barcelona d'Edicions. 1992, pàg. 157.

³¹ Alain Finkielkraut: “La derrota del penamiento”. Editorial Anagrama. Colección Argumentos, 1987, pàg. 24: “El valor de las instituciones ya no lo fija su grado de proximidad a un modelo ideal sino su antigüedad...” “Si una opinión común ha recorrido los siglos, se debe a que es verdadera; ningún argumento racional puede prevalecer contra esta pátina de edad, contra esta consagración por el tiempo. Abolida cualquier metafísica, la verdad sólo existe en la longevidad de las cosas”

- Estàs intractable avui!
- Són els metallenguatges i el vertigen que provoca les misèries que es contemplen en enlairar-se per analitzar els continguts de les expressions que premem en les relacions socials.
- Diga'm Antonio, segons tu, estem condemnats a ser llogaters de les paraules dels poderosos?
- Bé, aquesta és la tasca dels intel·lectuals i dels quadres intermigs de la indústria cultural en aliança amb els moviments socials progressistes...
- En definitiva, que tu no creus en la possibilitat d'aprofitar aquells mots o conceptes que anteriorment han estat monopolitzats pel poder...
- És necessari adonar-se'n que no podem alliberar-nos del passat. Sobrevis en nosaltres "en els conceptes ja acceptats, en la manera de formular els problemes, en les doctrines de les escoles, en la vida quotidiana, en el llenguatge, en les institucions. No hi crec en la generació espontània dels conceptes car aquests ja estan determinats d'alguna manera pels seus progenitors.³² En fi, el moviment *okupa* pot servir per denunciar la situació d'injustícia i de desigualtat, però la majoria de vegades acaben per ser desallotjats.
- I jo que creia en l'objectivitat del llenguatge!
- I certament hi és aquesta objectivitat en contexts amplis, però quan parlem del combat cultural, d'idees que, d'alguna manera palesen els interessos enfrontats de capes o sectors de la població, és il·lusori d'acceptar-ho. Per exemple, si tu empres el mot "*família*" i intentes donar-li un altre sentit, de cèl·lula de convivència o de redistribució de la riquesa, hauràs de fer front a tota la càrrega secular impregnada de tradició i de tuf religiós. Per què? Perquè la família ha estat la nina dels ulls de les jerarquies de moltes religions i com a vehicle de transmissió del conservadorisme, mal que ens pesi. Si analitzes el mot "*ordre*" el mateix, malgrat aquell *slogan* anarquista, "l'anarquia és la màxima expressió de l'ordre"
- Certament, fins i tot resulta tendre de tanta santa innocència!
- Véns amb mi, doncs!
- Plantejat així, sí... però bé... i si tornem a l'exercici del principi, el de les definicions.
- Bé, ara no recordo ben bé la literalitat, però les instruccions eren del següent tenor:
- "La Unió de botiguers ha convocat un concurs d'idees per llençar al mercat un producte que satisfaci les necessitats d'una clientela potencial àmpliament majoritària, tot i essent conscients que aquests consumidors tenen gustos i preferències variades i, fins i tot contràries" A continuació havien de definir o "dissenyar" aquest producte i oferir-lo a un ventall de clients diferents.
- Per exemple, "*la bellesa*"?
- Sí, la "*bellesa*" segons una noia bufona, una mare davant el seu nadó o una dona jove grassa i acomplexada...
- Però, de fet, això és com anar a plaça: no tothom compra les pomes al mateix venedor!
- Efectivament, però no pas per això es deixen de dir "pomes"
- És clar, de fet, el que tu pretens és que trobin la "*veritat*" sense donar-los esperança de victòria.
- Per favor, no et posis sentimental! A aquestes alçades parlar de "*veritat*" fa riure!
- Tens raó: no oblidis les nostres converses... El que vull dir és que el resultat és cantat: aniran a buscar les "pomes" al venedor que s'ajusti més als seus interessos, gustos, butxaques... Em sona aquelles fotocòpies que llegíem de les obres de *Marx* al altell del *Canaletes*³³: hi havia un tal Narcís que sempre deia allò de que "el ser social determina la consciència" i ens prevenia dels *pijos* que aparentaven ser *progres*...
- Això sembla a allò tan cruel de que "cada poble té els governants que es mereix" negant la pluralitat existent en cada conglomerat de gent.
- No em negaràs ara que, en línies generals, no és cert?
- Rotundament. És com si em diguessis que el colonialisme i l'imperialisme que han marcat la història dels països anomenats del Tercer Món ha estat perquè ells ho han volgut i oblidéssim la importància que ha tingut en aquesta ocupació repressora instruments, com ara el fusell de repetició durant la conquesta d'aquests territoris.³⁴
- Home, jo em referia a un país democràtic on hi ha possibilitat de discrepar i organitzar-se!

³² Paolo Rossi: "Las arañas y las hormigas". Editorial Crítica, 1990, pàg. 69

³³ Cafè de Mataró molt popular tocant a la Plaça Santa Anna actualment inexistent. El seu lloc ha estat ocupat per una botiga de roba infantil. El cambrer Manolo, malagueny, avisava de quan venia la policia político-social

³⁴ Anna Bastida: "Desaprender la guerra". Edit. Icària

- O sigui, que tot aquest sarau de les plataformes digitals i aquesta guerra pel control de les empreses mediàtiques és una mena de circ per entretenir-nos!
- Ja crec saber per on vas... segons tu la veritat és un producte elaborat des de les diverses instàncies del poder.
- O dels poders, també en plural.
- Així doncs aquest exercici serviria per prevenir enganys...
- En definitiva, si no és possible lluitar contra els traficants de paraules, almenys hem d'estar alerta i ser-ne conscients de quins són els preus que es paguen al mercat públic.³⁵
- Dit d'una altra manera: reobrir els conflictes.
- És el que es pretén... sí, i molt més important encara, que els alumnes prenguin consciència del poder de la seva veu.³⁶
- Ningú és desallotjat del poder i de la seva capacitat de degradar la convivència només amb la veu³⁷.
- Ara no dius allò de que vivim en una democràcia i que sí es pot fer?
- És clar que sí, però tampoc oblidem allò de les plataformes digitals, del poder dels bancs i de tot allò que en l'oposició al franquisme anomenàvem els poders fàctics, que tenen una gran capacitat per llençar productes enganyosos al mercat...i, per cert, molt atractius: els fons de pensions, mútues sanitàries privades, reducció d'impostos...
-
- De fet, tradicionalment, els que menys tenen, rares vegades han pogut muntar el seu "xiringuito" a la plaça i vendre el seu producte: "alliberament", "revolució", "la reducció de jornada", "repartiment del treball", etc... i han hagut de recórrer a la ironia o al sarcasme, i això és el que hem intentat treballar en el següent apartat, el de la "deformació de texts".
- Sí, alguns que he llegit m'han fet molta gràcia.
- Particularment, el que a mi m'ha satisfet més és que sembla un exercici senzill, però que entranya moltes dificultats i concentració, i també perquè és molt gratificant perquè té un component de joc gens menyspreable.
- Està relacionat potser amb allò que parlàvem fa poc: de la improbable victòria del moviment *okupa* pel que fa a la conquesta de mots el significat del qual sempre ha estat monopolitzat per les forces conservadores?
- Aquesta era una intenció.
- Vols dir que n'hi havia d'altres?
- Sí, doncs no tot ha de tenir una visió pamfletària.
- Quina? O hauria de dir quines? Amb tu mai se sap!
- Francament, jo tampoc m'atreveria a enumerar-les, doncs també forma part dels meus dubtes, de les meves incògnites. Es tracta, en definitiva, de reflexionar sobre quelcom que és capaç de commoure tothom sigui una expressió, una música, un objecte, a l'igual que aquestes paraules grandiloqüents que

³⁵ Manuel Vázquez Montalbán: "Los dioses se han marchado, nos queda la televisión", en "Panfleto desde el planeta de los simios". Editorial Crítica, 1995.

³⁶ O. Hirschman: "Interés privado y acción pública". Fondo de Cultura Económica/Serie Economía, 1986, pàgs. 97-98: "... El beneficio de la acción colectiva para un individuo no es la diferencia existente entre el resultado esperado y el esfuerzo realizado, sino la *suma* de estas dos magnitudes. Y esta consecuencia sorprendente se sigue de inmediato: dado que el producto y el objetivo de la acción colectiva son de ordinario un bien público al alcance de todos, la única forma en que un individuo puede aumentar el beneficio recibido de la acción colectiva es el incremento de *su propia aportación*, de su esfuerzo en aras de la política pública que defiende. En lugar de esconderse y tratar de obtener un *viaje gratis*, un individuo verdaderamente maximizador tratará de ser lo más activo posible, dentro de los límites impuestos por sus otras actividades y sus otros objetivos esenciales (...) Desde el punto de vista adoptado aquí, los individuos que han desarrollado un gusto por un bien público que aún no se "produce" y que tratan de lograr un "viaje gratis" dejando que otros se esfuerzen por ellos no engañan sólo a la comunidad, como está implicado en la metáfora del "viaje gratis", sino que *se engañan a sí mismos en primer lugar*"

³⁷ Albert O. Hirschman: "Retóricas de la intransigencia". FCE/Economía Contemporánea, 1991, pàg. 184: "En general, una actitud escéptica y burlona ante los esfuerzos progresistas y sus probables logros es una componente integral y muy efectivo de la actitud conservadora moderna. En contraste con esto, los progresistas han quedado empantanados en la seriedad. La mayoría de ellos han sido pródigos en indignación moral y parcos en ironía"

- contenen serps verinoses per als més desprotegits, per tot allò que hem dit del monopoli d'uns sectors, sovint els més poderosos.
- De fet, no és aquesta la intenció de l'artista que vol accontentar, commoure i entretenir tots els públics?
 - Naturalment, l'art continua essent territori força desconegut perquè fuig de lògiques i sistemes establerts, però alhora cerca un consens encara que s'encari a un públic divers i, per tant, ha d'establir complicitats simultànies, a múltiples bandes, i sobre això també s'intenta reflexionar en el treball de les definicions.
 - Aquest ànsia de satisfer tothom sempre ha existit. Tu ho has enfocat des del punt de vista social i polític tot relacionant-ho amb el tractament dels conflictes, i també des de la vessant artística... T'haig de dir que al marge de l'ofici de llibreter sempre m'ha agradat la literatura, i he arribat a la conclusió que en tota obra d'art hi ha una intencionalitat religiosa. Es com si el novel·lista, o bé el poeta volés donar un menú personalitzat a cadascun dels seus lectors d'acord amb les seves il·lusions, angoixes i projectes, però amb la pretensió d'elaborar també quelcom d'immortal, etern, vàlid per sempre i per a tothom.
 - Caramb, Xavier, ara el que s'ha posat transcendent ets tu!
 - Fins i tot el mateix *Marx*, al qual se li atribueixen moltes idees que no són seves, diu –tot contradient allò que el ser social condiona la consciència- que no sap com, però moltes obres d'art de la Grècia clàssica encara el meravellen. Per tant, no tot producte humà té perquè ser útil en el sentit de satisfer les necessitats més elementals i reproductives, sinó que aquesta aparent inutilitat de la “*belleza*” és molt important.
 - Bé, al final ens posarem en pla “*kumbayà*”, i jo tot plegat t'ho deia perquè en el preàmbul del treball de les definicions inclou un fragment del preludi de “*Fauste*”, de *Goethe*, on intervenen el director de l'obra de teatre, el poeta dramàtic i el bufó.³⁸
 - Doncs en aquest punt t'haig de fer un aclariment perquè la intencionalitat no era ben bé aquesta, per bé que el vincle és clar. Vaig proposar la lectura d'aquest preludi perquè volia que consideressin la possibilitat d'establir una relació entre la tasca de l'espia doble amb el tràfic de paraules del que abans n'hem parlat. Òbviament aquesta és una component essencial de l'art i de la seva perdurabilitat: la seva universalitat, ja sigui entre persones d'una mateixa època amb interessos diversos o bé d'èpoques distintes, i en el que troben un *manantial* per ser usat per part dels receptors i les seves finalitats respectives i, sovint, contradictòries.
 - Què et sembla si ara entrem en un altre capítol: la funció crítica de la ironia ?
 - Com vulguis
 - Què me'n dius?
 - Ja t'he comentat abans que en la dinàmica de les relacions socials i de la consegüent dominació d'uns pels altres...
 - Atenció: això que dius sona a fatalitat, a inevitabilitat.
 - Mira Xavier, ja m'agradaria que no fos així, però de moment hem de partir de la realitat constatable: aquest panorama edulcorat de “*merengue*” és per a les festes majors on tots som germans...
 - D'acord, d'acord! Perdona, t'he tallat...
 - Deia que en la línia argumental ja exposada anteriorment, davant l'apropiació dels significats per part d'una minoria...
 - Clar i català: la privatització de paraules...
 - Exactament... la majoria de la població, o bé fa sabotatges en una o altra escala, posant en evidència la injustícia o la ineficàcia de la situació. I des d'*Aristòfanes*, *Plaute* fins a *El Perich*, s'ha emprat la ironia per anar erosionant aquesta dissecació de les idees que intenta establir “el poder”, diguem-ho així.
 - Trobo –i no t'ho prenguis malament- que aquí fas demagògia: els més il·lustres humoristes, o almenys molts d'ells són conservadors: des d'*Aristòfanes* a *Josep Pla*.
 - No ho ignoro pas. Durant el franquisme n'hem tingut revistes satíriques *progres* importants que han aglutinat amplis sectors d'esquerrers, però *Vizcaino Casas* i companyia són reaccionaris d'allò més, sense oblidar la literatura nazi d'aquest estil contra jueus, comunistes i homosexuals, que empenen la ironia i el sarcasme quan estan perdent els sectors benestants, momentàniament, prebendes i privilegis. Bé, en qualsevol cas, la ironia és un mitjà que pot ser usat per tothom. N'estic convençut que a qui més convé entrenar-se és al sector més desprotegit de la societat, perquè com diu la inscripció del monument en record a *Walter Benjamin*, a Port Bou, “cada societat porta dins seu una bèstia”.

³⁸ Goethe: “Fausto”. Editorial Planeta, Clásicos Universales, 1981. Traducció de José María Valverde

- També *Aristòtil* deia alguna cosa al respecte.
- Sí, i aquest és un dels motius principals de la novel·la d'*Umberto Eco*, “*El nom de la rosa*”
- Més que motiu, jo diria que és el secret que tantes morts provoca.
- Efectivament, als dogmàtics i autoritaris els inquieta molt l’humor, el joc, la ironia. Imagina’t que el savi més venerat de l’Edat Mitjana a partir del segle XIII proclama que és una pràctica molt sana.
- El bibliotecari és el dolent de la pel·lícula...
- Els custodis, el poder, aquells que legitimen els privilegis fan poca broma amb allò que erosioni el seu status.
- En aquesta línia proposes alguns models...
- Només un, per bé que en podríem trobar més.
- Per alguna cosa en particular?
- Sí, perquè és un homenatge a *José Maria Valverde*, el traductor més important d’aquest segle en llengua castellana, al meu parer, i el que m’ha fet estimar els autors que ell ha treballat. També perquè aquesta obra, “Un somni de la nit de Sant Joan” parla d’un fet revolucionari: de la nit durant la qual tot és possible i conté elements de la tradició dionisiaca grega. La irreverència d’aquells que volen igualar-se als déus a través de l’*èx-tasi* que provoca la ingesta de substància desinhibidores... I perquè *Shakespeare* era un geni.
- Aquests tipus de coses ho fan sovint els joves, i els alumnes respecte als professors: no cal que els ensenyis a satiritzar.
- La ironia que fa més mal és aquella que aparentment respecta la situació, que respecta la tradició: pot guanyar majories. Fa veure i proclama el seu acatament a l’autoritat. L’altra, la ironia grollera subsisteix però reduïda a la intimitat o a la marginalitat, sense guanyar espais públics, que és en definitiva, el que compta
- Quins han estat els resultats?
- Divertit
- I prou...
- També han suat: no era tan fàcil com s’ho imaginaven. Els alumnes han comprovat que crear complicitats no és fàcil..

.....

- L’apartat al que ara ens referim es titula “*Identitat i creació*”. De moment només hem parlat de la deformació de llenguatges com a eina eficaç de crítica... però... i la creació de llenguatges? Quina era la finalitat?
- En les reflexions que acompanyen les instruccions d’aquest exercici es feia referència a un munt d’aspectes que tant poden servir per a l’art, la història, o els conflictes socials: Es pot crear del *no-res*? Som lliures, realment a l’hora de crear? Podem assolir la pròpia identitat si no tenim res on emmirallar-nos? Necessitem deformar per ser lliures?
- Massa preguntes...
- En efecte. Però des d’un ordre estrictament pedagògic és una reflexió molt vàlida, perquè permet posar en primer pla el valor de l’aprenentatge de la pròpia tradició, concretat en documents, obres d’art, patrimoni oral, etc... Quan sovint els alumnes mostren la seva desgana per estudiar o comentar textos va molt bé fer la prova de dir: “d’acord, vejam si sou capaços de fer per vosaltres mateixos, sense necessitat de models ni de la tradició...”
- I es troben davant l’angoixa del pes de la llibertat de la que parla *Sartre*...
- És una exageració dir-ho així, però, certament, se n’adonen que fins i tot en una mena de divertiment calen punts de referència.
- Incorpora a tall d’exemple un fragment de “*Rayuela*”, de *Cortázar*... Per algun motiu especial?
- Especialíssim. *Cortázar* és un dels meus favorits, i un dels més honestos escriptors. I “*Rayuela*” la seva obra major, i el capítol 68 és un homenatge a la cultura *jazzística* d’aquest segle, la música més desalienant al meu parer.
- Tanmateix sospito que no és aquest l’únic motiu. Vols dir que no t’amagues cap carta amb aquests exercicis de distorsió i creació de llenguatges?

- Francament sí, però no m'agrada la sensació de semblar pretensions.
- A què et refereixes?
- Doncs a que per a mi la tasca de la filosofia és essencialment crítica. O si més no la de l'intel·lectual. El presoner que ha nascut com a tal, o sigui el més vertader dels presoners, no pot projectar la llibertat, pot projectar i realitzar la fuga³⁹
- I no ha estat sempre així?
- No ho crec pas. Han estat minoria els que s'han posat a treballar a favor dels més febles. L'intel·lectual compromès és una espècie minoritària i un fenomen relativament modern. Jo participo plenament de la visió de *Pier Paolo Passolini*, segons la qual, la tasca de l'intel·lectual és prestar la veu a aquells que no la tenen.
- Paternalisme se'n diu a això! Per això ja estan els partits polítics d'esquerres, o no?
- L'intel·lectual col·lectiu era el nom amb el que es referia *Antonio Gramsci*.
- Ja veig que la “vena” pot més que l'ofici...
- No es tracta de la “vena” política, sinó de fer justícia i d'aplicar allò que deia l'historiador *E. P. Thompson*: “la mentida té les potes curtes”
- Ja hi tornem a ser, doncs...
- Sí, i no m'importa; ans al contrari, ho proclamo amb orgull, perquè l'àmbit del llenguatge i del saber sempre ha estat manipulat per les forces dominants amb finalitats no gaire altruistes: ja a l'imperi hel·lenístic van fundar la gran Biblioteca d'Alexandria per fer un inventari de les cultures dominades, per desentrellar els seus secrets i per comprovar els seus punts flacs.⁴⁰ N'estic segur que a algunes universitats americanes tenen l'últim *Premi Iluro* amb aquesta mateixa finalitat.
- Una pel·lícula de bons i dolents...
- Pren-t'ho com vulguis, però ara que entres en aquesta línia t'haig de dir que un dels mètodes que varen facilitar la marginació de la cultura popular o “rústica”, com així es deia abans, fou l'apropiació de les llengües *vernàcules* per part dels lletrats.
- Així de cop costa de creure-ho...
- La llengua de cultura fou fins el segle XVII el llatí “culte”, que no era pas el llatí medieval més o menys evolucionat, sinó una llengua morta, rescatada dels texts de l'antiguitat clàssica. Però la lluita contra una cultura subalterna que, després d'haver emprat el llatí macarrònic, s'havia desenvolupat essencialment en les llengües vulgars, obligava a donar la batalla en el seu propi terreny, la qual cosa vindria reforçat, als països on va triomfar la Reforma protestant, per la necessitat de traduir els llibres sagrats..
- Ara sí que m'estàs fent dubtar...
- Encara més: la conseqüència fou que els lletrats decidiren apropiat-se les llengües “vulgars” i “elevant-les” al nivell de les llengües cultes, donant-les-hi una gramàtica semblant a la llatina i fixant quins havien de ser els usos admesos o rebutjats.
- El que m'incomoda és aquesta presentació: una mena de conspiració o de batalla, com si es tractés d'un pla estructurat per una ment perversa al servei dels poderosos. Jo crec que posar tanta gent d'acord no és gens fàcil i menys per maquinari en aquest àmbit, el cultural, sempre tan subtil...
- Tampoc els poderosos saben qui d'ells quedarà fora dels processos de concentració econòmica, però el que és segur és que amb les seves accions provocaran molts marginats i exclusions socials. Tampoc maquinen ni conspiren però hegemonitzen una determinada visió del món basada en la competitivitat de tots contra tots que fa la resta del treball...
- Continua doncs...
- Durant els segles XVII i XVIII el que volien aconseguir a través de la reglamentació del llenguatge que penalitzava qualsevol desviació del codi gramatical i ortogràfic era controlar l'ús, proscriure com a inconvenient el vocabulari “plebeu” i debilitar així la “plebs” i la seva capacitat d'expressar les idees que corresponien a aquest vocabulari⁴¹. La “modernització”, amb el seu programa d'assimilació i uniformitat, va destruir gran part de la riquesa de les cultures comunitàries populars, camperoles i urbanes. I el poc que va sobreviure d'elles ha estat pràcticament liquidat per l'acció anivelladora dels mitjans de comunicació de masses.

³⁹ Paolo Rossi, op. cit., pàg. 205

⁴⁰ Josep Fontana: “Europa ante el espejo”. Editorial Crítica, 1994. Cap. V: El espejo rústico, pàg. 73

⁴¹ Josep Fontana: “Europa ante el espejo”. Edit. Crítica, 1994, pàgs 98, 100, 154 i 155.

-
- De tota manera jo crec que això és passatger, cada element d'aquest enfrontament, si així ho vols veure, acaba per adaptar-s'hi i trobar els seus antidòs, fins que les forces en disputa s'igualen un xic més... No trobes?
 - El ritme de la història s'ha accelerat tant que si la derrota perdura durant una colla d'anys, que en altres èpoques aquest hagués significat un període mínuscul, ara amb el nivell de desenvolupament i la capacitat d'autodestrucció i de degradació tan formidable que hi ha al món, seria gravíssim per a aquests sectors.
 - Què proposes doncs?
 - Canviar la forma de veure i entendre les coses no és gens fàcil. No és probable que els guardians d'aquesta fortalesa tolerin canvis que podrien exposar-los a perdre el control que tenen sobre el que ara s'anomena el "ciudadà d'infanteria", de manera que és previsible que es defensin fins al final, tot reforçant la idea que l'enemic ve de fora i a dirigir el malestar vers els immigrants que aquí s'han instal·lat i veient en ells el perill que amenacen la nostra prosperitat amb la seva intolerable pretensió d'accedir al nostre nivell de vida.
 - Amb tota aquesta disquisició històrico-política ens hem oblidat de l'objectiu dels exercicis que proposes en aquest apartat de "*Filosofia davant del mirall*"
 - En absolut; almenys per la meua part. Si el llenguatge serveix com a vehicle de les pretensions alliberadores sorgides a l'escalf de les necessitats dels sectors populars, cal que ens "ensinistrem" en la confecció de nous, "crear-ne" de nous amb les seves conseqüents complicitats.
 - La capacitat d'assimilació de l'*establishment* és formidable: recorda les samarretes del "*Che*".
 - Jo insisteixo que una cultura crítica, el que en certa manera pretén aquest treball, requereix també d'una conseqüència pràctica, encara que sigui modesta: la capacitat per emetre codis o llenguatges per interferir constantment la cultura del poder i la seva temptació totalitària, i fer notar així que enfront seu també hi ha la capacitat de dir prou en un moment donat.

 - Finalment, Antonio, quina impressió n'han tret els teus alumnes d'aquesta activitat?

 - Doncs, d'una banda, han aprofitat per entendre millor la *teoria de les idees* de **Plató** que, vista amb ulls actuals, sembla un xic infantil o màgica.
 - Ah sí? Com ha estat això?
 - Hem procedit a reconstruir escenes de lectura d'aquella època.
 - Vés per on... aprofitant que el Pisuerga passa per Valladolid!
 - No t'esveris... la visió del món que porta implícita la manera de llegir, afegit a la inexistència de miralls tal i com ara els coneixem (abans eren de superfície de metalls polits que deformaven força la imatge), explica aquesta concepció d'un món de models separat la còpia dels quals s'expressa en el món físic o material, com si aquest món nostre fos una reproducció degradada d'un món perfecte, real i autèntic, però immaterial.
 - Ho expliques com si l'acte de llegir en aquella època fos diferent al nostre...
 - I tant que sí, ben diferent... Llavors la lectura era gairebé un acte públic i no pas, com ara, un acte mut i interioritzat. En el dialecte àtic, llegir significava literalment "**reconèixer**" els caràcters i desxifrar-los. Només fent que intervingués la veu es podia "reconèixer", la qual cosa resultava opaca a primera vista.
 - Opaca... Per què?
 - Doncs perquè a l'antiguitat s'escrivia tot seguit i els caràcters responien a la fonètica: no hi havia separació per paraules, ni comes ni punts. Calia tenir certa capacitat i dots d'interpretació car era el lector qui havia de fer, dins del seu cap, la distinció entre les diverses peces del *teixit* o del *text* (pensa que fins i tot en la llengua llatina *teixit* i *text* signifiquen el mateix: una trama formada per un relligat d'escriptura i veu), per tal que d'allí en sorgís un significat i tot plegat tingués sentit, i no un garbuix de sons. Així, el lector necessitava llegir en veu alta, escenificar el que ja tenia al cap, però que calia expressar-se i palesar, com fan els nens petits quan s'inicien en les lletres. Aquest *modus operandi* induïx a creure que tenim coneixements previs que no hem adquirit mitjançant l'experiència, però que li són aplicats o projectats a aquesta per tal que tingui significat.
 - Aquí la veu faria de mèdiu...

- És clar: s’ha d’arrencar allò que portes dins, atès que llegir en veu alta facilita aquest desxiframent de la *scriptio continua*, caracteritzada per l’absència d’interval·ls...⁴²
- Home, no deixa de ser una curiositat... i apart d’això?
- No és poc. La funció del lector se situa en una posició de servitud respecte de qui escriu: la veu del lector se sotmet a allò que hi ha escrit com si es tractés d’una relació pederàstica: llegir era aquí similar al paper de la parella passiva, menystinguda; mentre que l’escriptor s’identificava amb la parella activa, dominant i valorada.. I això pot explicar perquè sovint es deixava la tasca de llegir a un esclau, atès que la tasca d’aquest era precisament servir i sotmetre’s.
- ... Qui no té feina el gat pentina!
- Què et ve ara?
- Doncs que em vols portar a l’hort i et veig d’una hora lluny...
- Deixa’m acabar almenys...
- És que ja has tornat a enrocar-te i fugir d’estudi...
- ... No t’has fixat mai que les autoritats, quan ho han fet, han posat èmfasi en l’alfabetització, però entenen aquesta sobretot en la capacitat de llegir i no tant en la capacitat per escriure...?
- Home, perquè és més fàcil llegir i no tant posar-se a escriure!
- La capacitat d’escriure pot traduir-se en capacitat per crear i també per organitzar-se al marge de l’establert... No ha estat sempre la tasca de l’intel·lectual la de servir el poder, la *veu* de l’amo?
- No sempre, no siguis tan simplista... també n’ha hagut gent compromesa i rebel com tu bé saps... Sempre recordaré l’esplèndida metàfora de *José Donoso* als primers compassos de la seva obra “*Casa de Campo*”, on situa la tasca de l’intel·lectual com una finalitat clarament alliberadora.⁴³
- Estic d’acord amb tu, però també crec que la reflexió que jo proposo és necessària... Quants “lectors” o intel·lectuals crítics han intentat re-interpretar allò escrit, sigui un text o una tradició, etc. I no han pogut... i han caigut en la teranyina del discurs que han pretès canviar!⁴⁴
- En d’altres paraules, aquest exercici pot servir per ensinistrar-se en el pensament alternatiu...
- El mot “ensinistrar” fa mala fila, sona a sinistre...
- Bé, ja m’entens, vull dir que està en la línia d’allò que anomenes pensament crític...
- Massa grandiloqüent, però ara no discutirem pas per això.
- I apart d’això, quina cara han posat els alumnes?
- Han confessat les dificultats que els ha representat, i també la satisfacció i la gratificació d’haver-lo intentat, uns amb més gràcia que d’altres; tots ells, però, se n’han adonat que la creació t’imposa unes lleis que t’obliguen a guardar un ordre en la composició, i que no és possible crear caòticament.
- Digues-li això a en *Brossa!*
- A en Brossa ni tocar-lo, que ja saps que el venero!
- T’ho prometo... Bé, Antonio, i si ho deixéssim per avui?
- Ja en tens prou?
- No és això. Però el tema que més m’ha intrigat tot fullejant el treball teu és el que parla del “Secret” i no voldria pas deixar-lo a mitges, ja que tinc una reunió dins una estona.
- Com vulguis... fins dijous doncs ?
- D’acord.

⁴² Jespers Svenbro: “La Grecia arcaica y clásica. La invención de la lectura silenciosa”, a “Historia de la lectura en el mundo occidental”, Editorial Tauris, 1997, pàgines 66-71.

⁴³ José Donoso, “Casa de Campo”, Seix Barral, Biblioteca Breve, 1978.

⁴⁴ E.P. Thompson: Misèria de la teoria”. Editorial Crítica, 1981, pàgina 101, tot referint-se a l’ora del mateix Marx: “Desde fuera, en la década de 1840, la ‘economía política’ aparecía a los ojos de Marx como ideología, o, peor aún, apologética. Entró dentro de su dominio con la intención de derribarla. Pero una vez dentro, por numerosas que fueron las categorías que destruyó (y aunque las destruyera muchas veces), la estructura quedó en pie.”

– Dijous, 18 de juliol de 1998.

- Bona tarda, Xavier.
- Hola Antonio... Passa... Vaig a abaixar la persiana. Així estarem més tranquils. Gràcies per haver acceptat de venir més tard, però les Santes⁴⁵ es tiren a sobre i, probablement la propera setmana ja no em seria possible de trobar-me amb tu. Així que tindrem tota la nit per fer-la petar.
- Cap problema, mentre tu tanques la botiga m’instal·lo al teu despatx. Ah! També he portat cafè i pastes.
- Home previsor tu!... Ara vinc....
-
- Què tal Antonio, tens les idees clares o no?
- Per què no hauria de tenir-les?
- Doncs perquè això del “secret” té *morbo*.
- Vols dir?
- Sí... tantes coses s’han espatllat a causa dels secrets!
- O... tantes coses s’han arreglat gràcies als secrets!
- Sí... però...
- Exactament: en els secrets hi ha ambivalència. Els clàssics ja n’eren conscients. *Hermes* era el missatger dels déus i el patró del comerç i de les comunicacions, el de les interpretacions...i també el custodi dels secrets. *Hermes* era obert i “hermètic” alhora.⁴⁶ D’això ja vàrem parlar el primer dia, recordes?
- Aquest vespre podem fer cabrioles mentals sense parar si ja comencem així!
- Intentem-ho. Un dia és un dia!
- Comença tu, Antonio...
- La culpa la té la teva botiga. Un dia vaig venir de compres i mentre m’esperava a la caixa per pagar vaig veure un llibret d’aquests “*monos*”, senzills, de com transmetre missatges secrets. Era per a nens...⁴⁷
- Aleshores...
- Aleshores vaig recordar-me del que deia *Fabbri*.
- Un altre cop *Fabbri*...
- Sí. Ja t’he referit tot allò de l’espia doble, de la funció de codificar i descodificar secrets. En definitiva, l’ofici del filòsof d’interpretar la tradició, o si vols, de descodificar la realitat en funció de la tradició, etc...
- I...
- En principi es tractava simplement d’un joc en si mateix. Em va recordar aquells codis escrits i gestuals que ens inventàvem a l’escola per poder passar-li una *xuleta* a un company de classe davant del professor sense que aquest reparés en la picaresca. Per tant es tractava d’una activitat entretinguda, sense més pretensions, més festiva que altra cosa.
- No és això el que sembla l’enunciat de l’exercici, quan plantejges les següents reflexions: “Podem ser lliures sense tenir secrets? La llibertat necessita dels secrets? La tolerància consisteix en compartir secrets de l’altre o respectar els secrets de l’altre?”
- Tot això va anar sorgint mentre a classe anaven confegint codis uns alumnes i els altres descodificant-los. Ja t’he comentat que un dels motius principals pels quals he vingut a presentar-te aquest treball és que, de debò, les classes són obertes: els alumnes fan preguntes i, en la resposta, s’encadenen altres qüestions. Ha estat summament constructiu tot plegat. En aquesta activitat també. Quan els alumnes em preguntaven, “Antonio, com valors que un missatge és millor que un altre?, jo els responia: “Quan no sembli cap secret”. I a partir d’aquesta i altres consideracions vàrem arribar a plantejar-nos tot plegat: la llibertat, la

⁴⁵ Festes Patronals de Mataró que es celebren el 27 i 28 de juliol.

⁴⁶ (Stanley Rosen. “Hermenèutica com a política”. Barcelonès d’Edicions, Col. Retrats i Tensions, 1992, pàg. 116: “Des del començament mateix, l’hermenèutica ha tingut a veure amb la comunicació entre els déus i els mortals. Sens dubte és cert que en el nivell més profund, inclús en l’antiguitat clàssica, aquesta comunicació és privada, més que no pas pública. Per aquesta simple raó, però, les afirmacions privades de revelació divina, tan bon punt són fetes públiques, es mostren com a diverses i mútuament inconsistentes. La multiplicació de la publicitat no és aritmètica sinó retòrica”)

⁴⁷ Marie Bertherat: “Mensajes secretos”. Editorial Paradigma. Carnets de naturaleza núm. 6, 1996.

- tolerància, etc... Sens dubte aquest clima constitueix la part més provocativa del treball, i també més reptadora per a un professional de l'ensenyament.
- I encisadora.
 - També, perquè el secret ho és d'allò que anomenem "veritat": el nucli dur de la filosofia. Entorn d'aquest nucli s'estan donant disputes interessantíssimes entre els teòrics de "*alto copete*".⁴⁸
 - Una altra vegada "la veritat"... moltes serps amagades hi ha en aquest pou...
 - No cal que ho juris. A l'inici d'aquest experiment jo només pretenia anar més enllà d'aplicar les tècniques d'un pedagog nordamericà⁴⁹ quan intenta explicar a uns alumnes d'entre 12 i 14 anys el significat de la veritat i compara aquesta amb un monstre de tres caps: la majoria de vegades ens en conformem amb la visió d'un cap.
 - A què es volia referir?
 - Doncs que el coneixement de la realitat no s'assoleix fragmentant-la o amb criteris parcials.
 - I tu què, els vas dir quelcom semblant?
 - No, jo vaig complicar la troca, tot enfocant el problema des d'una vessant més afectiva atenent més a la seva edat: 16 i 17 anys.
 - Vejam...
 - Els vaig proposar que intentessin posar-se en situació i que visquessin en la pròpia pell d'uns protagonistes... Concretament vaig posar l'exemple del quadre de *Hooper*, ja saps, el pintor contemporani nordamericà de la soledat, aquell dels banyistes asseguts a la *tumbona*, i com a relat en "off" un conte curt de *Julio Cortázar*, que també parla de la soledat: una parella jove que s'estima molt, fan l'amor a la nit..., però... tenen somnis diferents.
 - De moment subratllo la sensació de soledat per molt d'amor i intimitat o complicitat que existeixi...
 - Justament..., però hi ha més...: es tracta d'un aspecte que està en el moll de l'ós de les interioritats de cadascun dels components de la parella, en l'àmbit de la sexualitat.
 - Quin és?
 - El de les fantasies sexuals. *George Leonard*, psicòleg humanista nordamericà, explica que sovint ha recollit relats de dones o homes que fan l'amor amb la seva parella, però que en el seu desig o fantasia s'imaginaven que ho estan fent amb un actor famós, veí o conegut, i això esperona la seva *libido*.⁵⁰
 - I... ?
 - Això constituïria el secret que es dona sovint entre dues persones que poden estimar-se moltíssim, però que es guarden secrets recíprocament secrets amb pany i clau.
 - Segons alguns manuals de Sexologia, aquestes coses s'han de parlar...
 - Els manuals poden dir el que vulguin i, probablement, en molts casos tenen raó, però les fantasies sexuals existeixen i no es confessen a la parella per por a deteriorar les relacions, o bé perquè també hi ha atracció, però la fantasia ho complementa... De tota manera, la qüestió no s'ha de derivar al camp de la moralitat: és un exemple més de com s'administra la veritat, o com s'administren els secrets. Si la protagonista d'aquest relat que esmenta *George Leonard*, confessa al seu *partenaire* que en realitat no està amb ell sinó amb en *Gary Cooper*, per exemple, realment li està dient la veritat?
 - Probablement sí...
 - Jo crec que, de fet, vol fondre el seu marit amb en *Gary Cooper* fent de *cowboy*, però que si hagués de triar escolliria el marit.
 - Per tant...

⁴⁸ (Stanley Rosen. "Hermenèutica com a política", pàg. 239: "El problema polític essencial per a l'intel·lectual no és criticar els continguts ideològics suposadament lligats a la ciència, o assegurar que la seva pròpia pràctica científica va acompanyada d'una ideologia correcta, sinó el d'aclarir la possibilitat de constituir una nova política de la veritat").

⁴⁹ Matthew Lipman: "El libro de Lisa". Ediciones de la Torre, 1988, Capítulo V, Episodio 10: "Las tres cabezas del gigante", pàg. 49.

⁵⁰ George Leonard: "El fin del sexo". El amor erótico tras la revolución sexual. Editorial Integral, 1983., pàg. 100: "Por ejemplo, una mujer me contó una fantasía sexual que empezó a tener a la edad de doce años, cuando vivía en un mundo onírico casi enteramente poblado de caballos. En su fantasía veía un vaquero tosco y taciturno que cabalgaba en medio de una nube de polvo; el vaquero se le acercaba y, con un majestuoso movimiento de sus brazos, la hacía subir a su caballo y juntos galopaban hasta un desfiladero desierto donde le hacía cosas increíbles y vagas. Esta mujer, que hoy tiene cuarenta años, sigue evocando la imagen del vaquero cuando la necesita. A veces aparece espontáneamente cuando está haciendo el amor. Detrás de sus párpados cerrados, el vaquero resulta más real que el hombre que se aprieta contra su cuerpo en ese mismo instante. No es lo que el vaquero le hace en el desfiladero sino su fuera silenciosa y la sensación de ser obligada a montar en su caballo y llevada lejos lo que le provoca el orgasmo. ¿Reemplazar a su fiel vaquero por una ilusión menos segura? ¡Jamás!"

- Què és la veritat? La confessió? dir-li al marit que està amb el *cowboy* durant el climax? No ho crec pas, perquè es tractaria d'un desig inclòs en un altre desig. I això vol dir que la veritat sense expressar-la tota no existeix, o dit d'una altra manera: la veritat no existeix sense que hi hagi una administració lliure de les informacions, d'allò que volem comunicar. En fi, que sense llibertat no hi ha veritat.⁵¹
- D'això a la mentida compulsiva o al cinisme hi ha un pas.
- Torno a insistir: no ho enfoquis des de la vessant ètica, sinó des de la impossibilitat de comunicar tot el que sentim de forma compacta i perfecta. I que sovint quan creiem dir la veritat, en realitat n'estem fent una lectura i només una lectura d'aquesta realitat, i que probablement una altra s'ajustaria més a la resultant –com si es tractessin de vectors de forces–.
- O sigui que si la dona li confessés al seu marit: “Mira *xato*, jo no m'ho munto amb tu sinó amb un *cowboy*...” no li diria la veritat...
- Més mentida que no pas veritat.
- Ja té el seu *intringuilis*, ja...
- Per això aquesta part del programa m'ha resultat tant estimulante, perquè el considero el nus de la filosofia des que s'anomena així fins ara mateix, en un camp tant per a especialistes com ara la filosofia de la ciència⁵².
- Hauríem de rebutjar doncs la teoria del *des-cobriment* d'allò colgat dels clàssics?
- De fet, ja ho hem fet: recorda allò de la flassada o cobertor! Crec, cada vegada més, que aquella teoria de la veritat com a descobriment de la totalitat està molt vinculada a un determinat ideari d'algunes religions que havien començat per ser sectes que cercaven la salvació tot reservant aquesta a uns quants elegits. Quan la religió es concep com una salvació també per a la gent corrent, no s'intenta acumular sacrificis com si fossin uns estalvis per la vida després de la mort, sinó que es considera que cada moment és sagrat i cal gaudir-lo sense sacrificar-lo.
- I això no és tenir un sentiment religiós de la vida?
- Per descomptat que sí, però si em permetes, l'ús de la contradicció, és més laic: no és tan maximalista, et permet ser més tolerant i admetre molt millor la pluralitat dels comportaments. Si vols que t'ho digui d'una altra manera, no indueix tant al fanatisme.
- I el camp qui pugui...?
- De l'altre costat també el tens: semblar-ho sense ser-ho s'anomena hipocresia...
- També és cert! Però si segueixes aquest criteri t'entra un sentiment d'inseguretat que no vegis! Als nens ja no els direm que diguin sempre la veritat, sinó...
- La veritat, sempre la veritat! Atenció: la veritat entesa d'una altra manera a com alguns ens l'han ensenyat.
- Siguí com sigui, m'incomoda. És un gir massa sobtat per a mi. Sempre m'ha irritat la manca d'escrúpols d'aquells advocats defensors que sovint veiem a les sèries americanes: quan el reu li suplica al prestigiós lletrat que el cregui, que ell és innocent, aquest li replica: “A mi això no m'interessa, sóc el seu advocat”.
- És cert que, en l'àmbit moral ens trobem amb el mercantilisme i el cinisme més pregon, però en l'àmbit d'això que hem a anomenat filosofia de la ciència, on els estudiosos més reputats discuteixen sobre la

⁵¹ Stanley Rosen: “Heremèutica com a política”. Barcelonesa d'Edicions, pàg. 16: “La teoria (la contemplació de la veritat) és substituïda per la interpretació (una ficció perspectiva emmascarada com a teoria...); pàg. 115: “L'existència humana no és res més que auto-interpretació, o en altres paraules ... ser és ser interpretat”

⁵² Richard Rorty: “El giro lingüístico”. Editorial Paidós, 1990, pàg. 164, 165 i 166:

“En la medida en que el giro lingüístico hace una contribución específica a la filosofía, creo que en absoluto es metafilosófico. Su contribución fue, por el contrario, haber contribuido a sustituir la referencia a la experiencia como medio de representación por la referencia al lenguaje como tal medio –un cambio que, en la medida en que ocurrió, hizo más fácil el prescindir de la noción misma de representación...”

“El término “experiencia” tal como es usado por filósofos como Kant y Dewey, fue, como el término “idea” de Locke, ambiguo entre “impresión sensorial” y “creencia”.

“Davidson deja a un lado la idea de un “lenguaje” como medio estructurado de representación, susceptible de mantenerse en determinadas relaciones con una entidad diferenciada llamada “el mundo”. Por eso hace ver que la idea básica de la filosofía lingüística tal como la definí en 1965 (la idea de que la filosofía podía hacerse avanzar estudiando un tema llamado “lenguaje” o “nuestro lenguaje”), era profundamente errónea, ya que todavía incorporaba una distinción “esquema-contenido”.

“Ni “filosofía” ni “lenguaje” nombra algo unificado, continuo o estructurado. ... La filosofía no es precisamente el tipo de cosa que pueda tener un fin. Lo que sí tiene un comienzo, y puede estar llegando a su fin, es el equivalente de 300 años de esfuerzos para tender un puente en el abismo que la figuración cartesiana, representacionista del conocimiento y las investigaciones, nos hizo creer que existe”.

- naturalesa del coneixement cert, la veritat, o si vols, la ciència, estem davant una polèmica encara oberta, malgrat que els científics de bata blanca tirin pel dret en els seus laboratoris, amb els seus tics, prejudicis i ambicions...
- De tota manera, Antonio, tinc una impressió molt arrelada sobre un fenomen... Ara vaig a dir una *boutade* un xic pintoresca... i no em prenguis per un pretensions...
 - I ara!... Endavant...
 - Crec que en l'àmbit anglosaxó, de tradició majoritàriament protestant, adoleixen sovint d'una gran ingenuïtat de la que no participem els mediterranis o allí on l'església catòlica ha estat o és hegemònica.
 - No t'entenc, Xavier.
 - Hem parlat abans de les incrustacions religioses en aquest assumpte, oi?
 - Sí... i què?
 - Doncs que per a mi el protestantisme, marc religiós on es belluguen molts d'aquests "santons" de la filosofia actual, hi juga un paper "interessant" com dirien alguns...
 - Explica't Xavier...
 - Sí... el protestantisme va fer una gran revolució en l'àmbit del pensament en la seva època. Ambicionava la comunicació directa amb Déu, la interpretació personal de la Bíblia, etc...: d'aquí l'infantilisme literalista en el que sovint han incorregut molts corrents reformistes. En canvi, en l'àrea mediterrània, acostumats a *lidiar* amb "intermediaris" de Déu, com ara una sòlida casta sacerdotal aliada amb el poder, sempre ens hem guardat cartes sota la màniga quan hom revela els seus pecats al confessor...
 - Francament, em sembla que és una generalització abusiva, com aquella altra d'equiparar l'àmbit d'influència catòlica amb zones de tradició vinícola i l'àrea protestant a les zones de tradició cervesera, almenys a Europa.
 - Antonio..., no m'ho desmuntis tan ràpidament, si us plau. Ja se que jo no ho puc demostrar per manca de formació i tot el que tu vulguis, però tinc la convicció íntima de que ara no és la casta sacerdotal, sinó que és el llenguatge el que s'ha erigit en l'eix per assolir aquesta aproximació al coneixement del món –abans Déu-. En l'àmbit llatí catòlic hi ha una gran desconfiança d'aquesta condició del llenguatge com a transmissor fidel de l'autèntic significat. D'aquí que a la condició d'agent doble que som en la relació amb les persones –com tu has dit tantes vegades- també s'afegeixi la condició d'agent doble del mateix llenguatge, el que en castellà anomenen "doblez"...
 - El que no m'acaba de convèncer massa és aquesta mena de patriotisme i *morriña* per tot el que és llatí o mediterrani: fa tuf de tertúlia radiofònica.
 - Però, a banda d'això, que n'opines?
 - El que tu apuntes és quelcom que fa temps que corre en amplis ambients intel·lectuals internacionals i que fa temps que un filòsof alemany perseguit pels nazis, *Theodor W. Adorno*, va pronunciar: "El coneixement de la totalitat és la no veritat".⁵³ O per dir-ho amb paraules d'*Ilya Prigogine*: "Hem arribat a un nou nivell de comprensió en què la racionalitat no s'identifica ja amb la "certesa", ni la probabilitat amb la "ignorància".
 - O sigui, Antonio, que a despit de tota la història de la filosofia resumida en aquests manuals que venen a la botiga per als estudiants de COU, hem d'abandonar el mite del "coneixement complet" que ha obsessionat la ciència occidental a partir de la Il·lustració?
 - Sí vols t'ho diré amb una *parrafada* acadèmica d'aquestes que a tu tan poc t'agraden: "Ens trobem davant d'allò que un científic ha anomenat la tercera revolució científica que vindria a succeir la primera –la de Galileu i Newton- i la segona –la de la relativitat i la mecànica quàntica- per establir ara la *física de la complexitat*"⁵⁴
 - Efectivament, m'has deixat fora de joc... i jo a missa només vaig als funerals, malauradament. Per tant, amb aquest vocabulari no me n'assabento.
 - Sí home... el que tu abans deies és molt pertinent i apunta en la mateixa direcció del que diuen alguns especialistes: no es només que el llenguatge actuï amb aquesta "doble" de la que tu parlaves, sinó que la mateixa realitat no és quelcom compacte i únic; en definitiva, que no és racional.

⁵³ F. Fernández Buey: "La ilusión del método". Editorial Crítica, 1991, pàg. 100.

⁵⁴ Josep Fontana: "La història després de la fi de la història". EUMO Editorial, 1992, pàgs. 27 i 28. Es cita tres reflexions que apunten en aquesta direcció: Benoit Mandelbrot: "Los objetos fatales". Tusquets, 1987; Ian Kacking: "La domesticación del azar". Gedisa, 1991; Ian Stewart: "¿Juega Dios a los dados? Las matemáticas del caos". Editorial Crítica, 1991.

- O sigui que ara la ciència fa suspensió de pagaments?
- Jo diria, Xavier, que només ha presentat expedient de crisi i demana regulació de plantilla.
- I això és bo o dolent?
- Tu com ho veus, Xavier?
- No sé, a Mataró en els darrers vint anys hem vist desaparèixer gran part de la indústria tèxtil i metal·lúrgica. Per a molta gent ha estat molt traumàtic. Així que quan sento dir que les empreses fan fallida em fa una mica de *repelús*, encara que es tracti de la ciència... Per cert, això pot influir en la venda de llibres?... El negoci és en negoci, Antonio!
- Tot depèn...
- Depèn de què?
- Mira Xavier, podem interpretar que aquesta crisi representa un correctiu seriós per aquells que s'han ben instal·lat en el pessebre del poder, com els *escribes* de l'època antiga⁵⁵, tot pregonant que només hi ha una manera de veure el món, el seu funcionament, tant des de la vessant naturalista-científica, com des de la vessant de les relacions humanes i la seva organització política, entre classes dominants i subalternes, etc...
- És això que s'anomena el "pensament únic"...
- Sí, de manera que es dona per bo el model econòmic que genera tantes desigualtats i que proclama que estem davant del millor dels móns possibles, i que no hi ha virus que pugui fer que aquest sistema econòmic-social... agafi una pulmonia.
- T'estàs referint al llibre aquest... de *Francis Fukuyama*, "La fi de la història"?
- És un dels seus exponents actuals...
- Doncs n'he venut forces... Tu creus que és tan simplista com ho presentes?
- És clar que no, Xavier; són moltes pàgines on es diuen moltes coses. També *Hegel*, un filòsof del que ja n'hem parlat, també va proclamar la fi de la història amb el seu Estat universal, però el nucli dur de l'assumpte sí que te l'he esmentat. A més a més, t'haig de dir que aquesta visió del món també està impregnada de teologia cristiana...
- Una altra vegada la religió?
- Un altre cop, sí!
- Perquè la religió abona això que en la teologia cristiana s'expressa i que ha donat pas posteriorment a aquesta visió de la ciència i de la història: L'Univers era el resultat d'una sola llei natural; l'atzar no era més que la voluntat divina disfressada.⁵⁶
- Tot plegat que dona com a resultat?
- Doncs que els que són a dalt estan molt satisfets d'haver-se conegut i que tenen tota la legitimitat –ara de la ciència- per ser on són i per traçar el futur de la humanitat segons com convingui als seus interessos. Per tant, si es posa en qüestió aquesta història fatalista, de que hem arribat a la fi amb uns privilegiats amunt i uns exclosos en l'economia submergida, també es posa en dubte la legitimitat i la inevitabilitat de la situació...
- Tu sempre portant l'aigua al teu molí...
- O tots moros o tots cristians! Ells ja no estan en possessió de la única racionalitat. Aleshores, aquesta física de la complexitat, aquesta apel·lació a l'atzar vol dir que tot és possible.
- Maig francès del 68! Ets un sentimental, Antonio!
- No abaixaré del burro: el paper de la filosofia consisteix en explicar el món real amb totes les seves complexitats (secrets) i ensenyar a d'altres a veure'l amb ulls crítics, per ajudar a transformar-lo.
- Déu n'hi do el teu dogmatisme també... en fi... aquesta seria per a tu la part positiva, oi?
- A grans trets sí, perquè això permet desploquejar una situació dominada per determinats tabus o mites sobre el funcionament del món. L'absència de prejudicis en el camp de les ciències pot fer-nos més tolerants en l'acceptació d'altres hipòtesis de treball.

⁵⁵ Manuel Vázquez Montalbán: "Panfleto desde el planeta de los simios. Editorial Crítica, 1995)

⁵⁶ Perry Anderson: "Los fines de la historia". Editorial Anagrama. Colección Argumentos, 1996, pàg. 35. Cita a Antoine-Augustin Cournot i la seva obra sobre la probabilitat, publicada el 1843: "En una definició famosa declara que los eventos casuales son aquellos que se producen por el encuentro de dos series causales independientes.. Puesto que el universo no era el resultado de una sola ley natural, sino que evidentemente estaba gobernado por una variedad de mecanismos diferentes, había procesos regidos tanto por secuencias causales más o menos lineales, como por ocurrencias surgidas de la intersección de éstas. En ello estribaba la diferencia entre lo normal y lo aleatorio, ambos igualmente inteligibles".

- Fa estona que parlem de la ciència, però, Antonio, què és tot plegat?
- La ciència o coneixement científic és un tipus de saber els mètodes i els resultats del qual són íntegrament transmissibles i no requereixen cap tipus d'enteniment especial...
- Però el saber científic, entès com una construcció que es pot millorar, està basat en la col·laboració dels especialistes i necessita, per tal de sobreviure, institucions específiques. O no?
- A diferència del que succeeix en les formes de saber màgic o ocult, aquest saber és, per principi, accessible a tots, i la veritat apareix com quelcom que ha de sotmetre's a la prova de l'experiència i a la confrontació amb teories alternatives.
- De la manera com ho pintes, Antonio, sembla impecable i democràtic... Francament, no se per què es posen en dubte els seus avenços, i tampoc entenc la causa de la seva crisi... si és que realment està en crisi...!⁵⁷
- Perquè, Xavier, no tot aquest procés és tan transparent, car en els programes d'investigació hi ha sempre un "nucli dur" constituït per supòsits o prejudicis que no es sotmeten a prova i que generalment no es demostren⁵⁸. Aquest nucli es blinda per a bé o per a mal amb tota classe d'argücies. Tot això fa que les teories científiques així com tot el que conforma la visió del món i de la vida al llarg de la història s'organitzi a partir de principis, models, patrons o matrius –diga-li com vulguis- que no ho controla ningú. Per tant, com pots veure, no hi ha tanta democràcia sinó, com en tot, poder per a resistir les novetats o per imposar una determinada "veritat".⁵⁹
- D'acord, Antonio, aquesta seria per a tu la vessant positiva: posar en evidència la supèrbia dels forts, legitimada pel model de ciència oficial. És així o no? Ho he resumit correctament?
- Al meu entendre, sí.
- I quina seria doncs, la vessant negativa; millor dit, la cara no tan atractiva de la situació actual?
- Doncs que puguem caure en el culte de la novetat per la novetat, en un tot s'hi val. En definitiva, en què precisament en aquesta presumpta absència de prejudicis, en aquesta tolerant acceptació d'hipòtesis es vagi decantant progressivament en una potent tendència a l'obscurantisme⁶⁰.
- Antonio, ets un insatisfet impenitent: passes d'un extrem a l'altre...
- No és pas això, Xavier: a mi m'agrada el sol a l'hivern i l'ombra a l'estiu, com a tothom... El que vull dir és que no podem depositar un rei per posar-ne un altre d'igual.. Recorda allò de que "més val boig conegut que savi per conèixer"...El que els protagonistes d'això que anomenem la ciència oficial hagin caigut en la inèrcia acrítica i acomodàcia –tot emparant-se en el sistema educatiu organitzat, llibres de text, etc.- no ens pot fer oblidar els començaments heroics contra els privilegiats savis i bruixots que administraven una concepció "màgica" de la realitat... El poder ocult és arbitrari i injust!⁶¹
- Et refereixes a després del Renaixement...?
- Aproximadament, sí...
- Em fa l'efecte, Antonio, que, o bé triem entre el mite o arbitrariedad de la ciència, o bé el de la indústria de l'esoterisme tan en boga avui dia i que ja mou milers de milions de pessetes arreu del món, degut a aquesta crisi de la ciència oficial, medicina oficial, etc...
- També podem apostar per una educació que fomenti la cultura crítica...

⁵⁷ Paolo Rossi: "Las arañas y las hormigas". Editorial Crítica, 1990, pàg. 25: "Las armas científicas con las que se sale a combatir (siglo XVII) contra el naturalismo mágico no eran muy consistentes; deslumbrados como estamos por el vertiginoso progreso de las ciencias exactas, nos vemos llevados a olvidar qué poco se sabía al principio y qué delgada era la armadura bajo cuya protección se empezó a atacar la dominante concepción mágica de la naturaleza"

⁵⁸ Imre Lakatos: "La metodología de los programas de investigación científica". Alianza Universidad, 1983, pàg. 13: "Pero este núcleo firme está tenazmente protegido contra las refutaciones mediante un gran "cinturón protector" de hipótesis auxiliares. Y, lo que es más importante, el programa de investigación tiene también una heurística, esto es, una poderosa maquinaria para la solución de problemas que, con la ayuda de técnicas matemáticas sofisticadas, asimila las anomalías e incluso las convierte en evidencia positiva"

⁵⁹ Thomas S. Kuhn: "La estructura de las revoluciones científicas". Breviarios FCE, 1975.

⁶⁰ Paul Feyerabend: "Tratado contra el método". Editorial Tecnos, 1981, pàg. 31, capítol 4: "No existe ninguna idea, por antigua y absurda que sea, que no pueda mejorar el conocimiento. Toda la historia del pensamiento está subsumida en la ciencia y se usa para mejorar cada teoría particular. Tampoco se eliminan las interferencias políticas. Puede hacer falta superar el chauvinismo científico que rechaza las alternativas al status quo."

⁶¹ Paolo Rossi: "Las arañas y las hormigas". Editorial Crítica, 1990, pàg. 24: "La imagen moderna de la ciencia, fatigosamente construida por Bacon, por Marsenne, por Descartes, por Hobbes, se abría camino con dificultad, como elemento de novedad, en un mundo en el cual no sólo se quemaba a las brujas, sino que además estaba ampliamente dominado por una concepción "mágica" de la realidad natural y por la imagen del sabio como ser privilegiado y excepcional, que dispone de un saber que, de hecho y por principio, no es accesible a los comunes mortales"

-
- Al final tot es redueix al grau de confiança que tinguis en el sistema: pots repassar els casos de gent que han tingut una malaltia greu i no li han encertat, s'han passat a la medicina "alternativa" confiant en els poders de determinats gurús. .. Més que cultura crítica hi ha pessimisme i desesperació...
 - No tinc resposta... vida només n'hi ha una... i és comprensible aquesta actitud. De totes formes, és un cas extrem de l'àmbit que estem discutint ara: la veritat.
 - Efectivament, Antonio... i em sembla que hem perdut de vista aquelles preguntes que plantejaves en el teu exercici, recordes?
 - Sí, Xavier, perfectament, per bé que en la nostra conversa d'avui hem recorregut molts meandres...
 - I doncs què...? Totes aquestes disquisicions ens ajudaran ara a respondre a les preguntes: "Podem ser lliures sense tenir secrets?" O bé "La llibertat necessita dels secrets?"
 - Jo crec que en part sí.
 - Doncs jo et diré que a aquestes hores de la nit estic espès i ben perdut!
 - Recorda que l'eix central de la nostra discussió girava entorn del secret, que és una altra manera de parlar de la veritat i del seu concessionari oficial en els temps moderns: la ciència. Trobes el camí ara?
 - No del tot, perquè no acabo de veure-hi la relació amb la llibertat!
 - T'asseguro, Xavier, que el concepte "llibertat" també se les porta, i que podem embrancar-nos quatre nits senceres més parlant només del seu significat!
 - Abreviem, Antonio! Ara només et demano que em posis en situació: en què estaves pensant quan vas proposar aquests interrogants? Per què aquesta parella opositora llibertat-secret?
 - En aquell moment volia que els alumnes reflexionessin en un aspecte que a mi em sembla de suma importància: un dels pocs patrimonis que li resten a l'individu modern és el format pels seus secrets. Aquests nodreixen la seva personalitat i és l'únic tresor del qual pot gaudir. Una de les capacitats que li atorga la seva condició d'ésser humà és la d'administrar la seva informació.
 - Si vas en la direcció que jo m'imagino, Antonio, et diré que quan veig aquests reality shows i les sessions públiques de confessions íntimes, m'entren basques...
 - ... I si vols, encara et diria més: és l'única resta d'immortalitat que posseeix l'individu. Amb una sola condició: que aquest tresor sigui seu, amb les mínimes adherències.
 - Em sona molt a allò que vas dir en la nostra primera conversa, molt emprat per Sòcrates: "coneix-te a tu mateix".
 - Exactament.... Considero que tots els exercicis realitzats en "La Filosofia davant del Mirall" ajuden, només ajuden, a treballar la pròpia identitat, a empentes i rodolons si vols, críticament, a intentar assolir aquest objectiu, en un grau o en un altre.... D'altra manera cauríem en aquell tòpic dels cursos d'idiomes: "Aprengui l'anglès en 15 dies"..
 - Hi ha qui s'ho creu!
 - Serà perquè té diners per gastar-se'ls!
 - Per tant, Antonio, quina resposta donaries tu als interrogants sobre la llibertat i els secrets?
 - Si vols que et digui la veritat: no m'interessa gaire la resposta... Només m'interessa que la ment dels nois i noies es belluguin en aquest àmbit i que decideixin ells i elles..
 - Finalment, plantejes en aquest mateix exercici una pregunta que no acabo d'aclarir: "La tolerància consisteix en compartir secrets de l'altre o respectar els secrets de l'altre?"
 - T'haig de dir, Xavier, que per a mi aquesta és la pregunta cabdal d'aquest apartat. Ja saps que he insistit fins a fer-me pesat en que la tasca de la filosofia, almenys jo l'entenc així, és la d'ajudar a regular els conflictes que actualment tenim i, sobretot en la vessant més política –amb majúscules-. En aquest sentit em preocupen dos conflictes que jo sento molt propers i relacionats ambdós amb la immigració i el xoc de cultures: aquest prejudici que s'expressa grollerament així "Que vénen els moros", d'una banda, i, d'altra, el lerrouxisme, que tradicionalment ha dividit els treballadors de Catalunya.
 - Tal vegada, sovint es considera que la tolerància ha de consistir en compartir secrets, com fan els amics quan intercanvien confidències...
 - N'era conscient de que la pregunta xocava amb el formulisme a l'ús i ho vaig haver d'aclarir als alumnes...
 - I tu creus que la filosofia no té d'altres problemes més importants a tractar?
 - Et sembla poca cosa? Aquests conflictes afecten les teves relacions personals!... A més a més, com a individu polític, i en la meva condició de fill d'immigrants, per a mi és prioritària aquesta reflexió. I

- encara més, quan veig la unitat de les dretes que es queden amb el poder, i les esquerres que es flagel·len amb la culpa, m'exaspero...
- Aquests canvis de ritme teus em desconcerten sempre. En un tres i no res passes de fer unes divagacions teòriques estratosfèriques sobre la ciència i, de sobte, caus en paracaigudes i comences a fer campanya electoral...! ... No riguis, no!... Jo ho veig així!
 - No dramatitzis, Xavier, per favor! No hi ha per tant! Hem de perdre la por a parlar de la ciència i de la filosofia: no estan en vitrines com els sacraments, tampoc no són coses alienes a la nostra vida quotidiana... Un i altre àmbit estan molt lligats.. T'explicaré un detall..
 - Sobre què?
 - Sobre la ciència...
 - Torno a canviar de xip?
 - Com vulguis... Mira, la ciència es regeix pel principi d'universalitat. Vull dir que anomenem ciència al coneixement d'allò que és general. És per això que aquest tipus d'activitat tendeix a eliminar a allò que és local o singular perquè considera que són elements contingents, de poca importància (que no desmenteixen la regla general), o bé elements residuals...⁶²
 - Antonio, ara sí que m'has fet esperar!... Això què té a veure amb els problemes de la immigració? Diga'm!
 - Doncs que la ciència, o una suposada ciència, ens diu el que és correcte i el que no ho és, en tots els àmbits de la vida, quines cultures s'ajusten a un patró civilitat de comportament o quines altres a un altre de primitiu, bàrbar, cruel, injust, etc...
 - Això se sembla al que es diu ara de "políticamente correcto"...
 - Una altra pija que s'han inventat quatre snobs i ha fet fortuna periodística...
 - Volia referir-me a que hi ha determinades costums que s'han de rebutjar i d'altres que s'han de seguir.
 - I aquesta acceptació curiosament coincideix amb la dels costums de la gent blanca dels països industrialitzats, i el rebuig de tot allò que prové dels països pobres molts dels habitants dels quals s'han vist obligats a emigrar per motius econòmics i trucar a la porta dels països rics. De la mateixa manera que des de les instàncies hegemòniques del planeta se'ns diu que l'ordre mundial està bé i que no cal canviar la manera d'administrar els recursos –com aquest Fukuyama amb el seu llibre "La fi de la història"...⁶³
 - És cert que darrera d'aquest autor hi ha una fundació d'aquestes carregada de dòlars?
 - I tant!, la John M. Olin Foundation, una institució nordamericana que inverteix anualment milions de dòlars per tal d'afavorir una virada a la dreta en l'ensenyament de les ciències socials.⁶⁴
 - Ja veig que no es pot anar amb el liri a la mà...
 - I amb el que et diré ara encara menys..., perquè a tenor del que et comentava abans –cultures "civilitzades"/cultures "primitives"- ara hi ha autors pagats pel Pentàgon, com ara Samuel Huntington que ens vol vendre un missatge molt simplista i, com tots els simplismes, fàcil de comercialitzar: la història de la humanitat és, per damunt de tot, una història de civilitzacions; per a ser més precisos, el món del segle XXI quedarà configurat per la "cultura i les identitats culturals, que constitueixen, en un pla més ampli, identitats de civilització".⁶⁵
 - Crec que ja entenc la teva prevenció... Et preocupa que aquí ara comencem a cridar "que vénen els moros!", o els negres, perquè tenen una civilització diferent i forta, etc...
 - És que Xavier, això no ho ha dit un arplegat quan sortia del bar amb dos cubates de més, sinó que aquesta és la cançó sibil·lina del nacionalisme que ens governa i que compta amb una gran complicitat amb els seus electors –que diu sense dir-ho-).
 - Tu, que els tens mania!
 - D'altres vegades ja han oposat el "seny" català a l'anarquisme andalús!
 - Ep, que a Mataró n'hem tingut ministres anarcosindicalistes també, i la tradició cooperativista és ben catalana. T'ho ben asseguro jo...Bé... no desbarrem més... continua amb l'exposició del pamflet de Huntington.

⁶² Edgard Morin: "La methode", Seuil, Paris, 1977. Citat per F. F. Buey a "La il·lusió del método". Editorial Crítica, pàg. 102.

⁶³ Francis Fukuyama: "El fin de la historia". Editorial Planeta.

⁶⁴ Josep Fontana: "La història després de la fi de la història". Editorial EUMO-J. V. Vives, 1992, pàg. 7)

⁶⁵ Samuel Huntington: "El choque de civilizaciones del orden mundial". Paidós. Barcelona 1997. Citat per Fred Halliday: "Las civilizaciones de Huntingtón". Revista Papeles, núm 62, pàg. 209.

- Samuel Huntington considera que la cultura, la religió i la civilització, d’una banda, i l’economia, d’una altra, han exercit la funció de cohesió en bona part de la història, i que aquest procés en temps d’immigracions i de barreges culturals, provocaran grans confloracions.
- I aquest raonament no et convenç?
- En absolut, perquè Huntington no és gens rigorós i se n’oblida que també sovint la cultura, la religió i la civilització, juntament amb l’economia també han estat elements de divisió tan importants com les tendències unificadores o cohesionadores: la majoria de les grans guerres de la història s’han lliurat entre Estats de valors culturals semblants en sentit ampli, més que no pas entre blocs civilitzatoris. Al llarg del segle XX, les guerres europees de 1914-1918, i 1939-45, les xino-japoneses, o les d’Iran-Iraq, han seguit totes elles aquest model.
- Però en altres èpoques tampoc?
- Tampoc. En els segles passats es parlava molt de la necessitat d’unir els monarques cristians d’Europa contra l’enemic comú, els turcs otomans, sobre la base de valors religiosos compartits. Però els otomans es concentraren durant molt de temps en lluitar contra els seus enemics perses o musulmans de l’orient, i d’ençà el segle XII, els europeus dedicaren força més temps a combatre’s entre ells que fer-ho contra l’enemic musulmà.
- Al gra, Antonio! Aquest Huntington què proclama: una guerra santa contra les cultures “inferiors”?
- No, en absolut, es tracta d’un missatge molt més carregat de prepotència i supèrbia que tot això, i que, inconscientment, compta amb complicitats de sectors progressistes.
- Això resulta difícil de fer-ho quadrar. Vejam...
- El que ve a dir Huntington és que el món és format per “barris” i en cadascun d’ells hi mana una “banda”. Perdona que caricaturitzi... Cap altra banda pot immiscir-se en com s’ho manega una altra en el seu territori. Només en cas d’expansionisme d’una d’aquestes bandes cap l’exterior es podria intervenir des de les grans potències.
- Doncs jo pensava que aquest autor criticava les altres civilitzacions perquè eren inferiors i per tant que calia “evangelitzar-les”... i ara resulta que no! No ho entenc...
- Sí, perquè invoca que cada cultura té els seus codis interns i que cap valor d’una cultura determinada es inferior o superior a la d’una altra.
- Aquesta és la similitud amb els sectors presumptament progressistes que abans has esmentat?
- Sí.
- I si jo, per exemple, vull denunciar tortures o injustícies comeses en un indret del món, com aquestes campanyes que fa Amnistia Internacional?
- Segons Huntington, no, Xavier...
- Però això significaria renunciar a l’esperit universalista pel que fa a l’acció política o humanitària...
- Exactament... Te n’adones? És com dir “els negres ja sabem que es maten a centenars amb matxets... ja s’ho faran...”
- El que passa és que els blancs rics hem fet i provocat moltes guerres als països del Tercer Món i ja ens va bé posar un gendarme, un Tarzan blanc, que sigui capaç de posar ordre entre tant de salvatge indígena ignorant...
- Xavier, te n’adones ara de l’abast de la pregunta que jo formulava?
- ... “La tolerància consisteix en compartir secrets de l’altre o respectar els secrets de l’altre?”...
- Sí...
- És complex, Antonio... Ara recorda el cas de la família gambiana jutjada a Mataró per haver practicat l’ablació del clítoris a una filla, i que va donar lloc a un debat entre antropòlegs...⁶⁶ És curiós, però aquest tema, el del mestissatge i dels seus problemes, l’està estudiant ara el meu fill en l’assignatura de filosofia; l’altre dia em preguntava qui eren els sofistes i si jo havia sentit a parlar de la distinció entre fisis i nomos...
- Encara és un debat obert. N’hi ha d’altres casos: com els del treball infantil en països molt pobres, etc... Quan jo t’esmentava que la ciència tracta de la globalitat i elimina allò que és local i singular perquè ho considera residual, em referia també a això: La Organització Internacional del Treball prohibeix el treball infantil i així evitar un pas enrera en les condicions laborals també al món desenvolupat davant la

⁶⁶ Adriana Kaplan: “El clítoris y las mutilaciones” El País, 11-5-1993; José Maria Perceval: “Clítoris y diferencia”, El Periódico, 5-5-1993; I. Ramos, V. M. Amela, Cartas al Director de EL País, 13-5-1993.

- competència dels salaris baixos del Tercer Món, però ens trobem que si els nens no treballen les famílies no els poden mantenir... Podem omplir-nos d'hipòcrita caritat cristiana criticant l'esclavisme infantil i després fitxar el futbolista Ronaldo, patrocinat per una marca de sabatilles que empra treball esclau, etc...
- Creus que el món occidental no és un bon model per exportar...
 - Sí, exactament...
 - Però hem assolit conquestes en els drets humans, i d'altres països podrien afavorir-se si pressionéssim als governs, o no?
 - Sóc escèptic mentre no canviïn les regles del joc, perquè totes les esglésies han volgut salvar ànimes i després hem vist els resultats: legitimació d'exterminis i genocidis.. Encara que demanin disculpes cent anys després...
 - Estem doncs en un impasse...
 - Xavier, amb aquests exercicis entorn el mirall, els espies, els secrets, he volgut transmetre als alumnes els dilemes i discussions presents ara en l'escenari de les ciències socials i també en la ciència amb aquesta proposta d'una nova física de la complexitat. També a connectar aquestes reflexions estratosfèriques com dius tu i els conflictes actuals que estan en carn viva... En definitiva, que reflexionin sobre el paper del ciutadà en un món en canvi pels avenços tecnològics i també en un món divers segons l'origen de la seva gent. Per tant, la qüestió de la bondat o no del relativisme en totes les seves vessants és de rabiosa actualitat... Acceptem l'immigrant tal com és o com ens interessa, amb tota la seva càrrega de mites, tradicions, llengua, religió, etc.. (secrets) o bé el posem en una cinta transportadora i l'anem despullant progressivament d'allò genuí (misteriós i secret...) per anar-lo fent un com "nosaltres".
 - A mi, Antonio, no hi ha més que em rebenti més que aquella frase d'una "Catalunya catalana".
 - A mi tampoc m'agrada, per bé que cal comprendre que un país petit amb una llengua restringida genera en molts dels seus habitants comportaments a la defensiva.
 - La pregunta segueix sense respondre, Antonio... Acceptem els secrets o no?
 - Aquí jo distingiria el que és nou del que és secret, perquè sovint es confon. Per a molts immigrants andalusos que vàrem arribar aquí eren nous molts aspectes: comportaments i costums d'autodefensa col·lectiva i individual que els treballadors industrials urbans havien desenvolupat: estalvi, menys natalitat, etc... Passar d'una cultura rural a una d'urbana i industrial, una llengua diferent, amb una tradició política perseguida, etc... era qüestió de temps.. Per molta gent que s'ha integrat ara no hi havia secrets sinó adaptació.⁶⁷ El perillós del cas és que amb la gent magribina i africana sí que apliquem el terme secret, com si estiguessin blindats a qualsevol mena d'integració per part dels nou vinguts...
 - Molts andalusos no se senten catalans...
 - D'això, si et sembla Xavier, en parlarem més tard si tenim temps. L'exemple dels magribins jo no l'exposava com un assumpte intern de Catalunya sinó civilitzatori en l'estil de Huntington, per tal de respondre a la pregunta que ens ocupa entorn de la tolerància i els secrets.
 - Continua si us plau...
 - El que jo volia dir-te és que en uns casos (andalusos, extremenys...) apliquem l'etiqueta de foranis assimilables, i en canvi als immigrants extracomunitaris no.
 - Home, per la llengua, i la religió: l'Islam!
 - Exactament, la religió: la institució secular que ha custodiat els secrets d'una comunitat: la seva organització social i econòmica, etc... I ens deixem arrossegar per tota la nostra educació de segles i segles del lobby catòlic-cristià, també amb els seus secrets incorporats.
 - On vols anar a parar, Xavier?
 - Vull dir que mai el mestissatge ha estat fàcil, però aquest sempre s'ha donat en una o altra mesura, al Mediterrani o a l'Atlàntic. Aquest mestissatge ha hagut d'anar codificant i descodificant el que en un moment donat semblaven secrets i pautes socials inescrutables.
 - I tu creus que això ho podem fer ara entre gent de les dues ribes del Mediterrani? Podem fer front a uns problemes de desconfiances, de pobresa, en un temps d'atur que encara crispa molt la competència entre els treballadors?
 - D'entrada el que podem fer és desmitificar i descodificar aquestes presumptes costums bàrbares i primitives de l'islam que ens estan donant les empreses mediàtiques cada dia i de forma interessada, al servei d'un objectiu clar: fer d'Europa una gran fortalesa contra els bàrbars del Sud.... Perquè, compte

⁶⁷ José Luis López Bulla, "Cuando hice las maletas". Edicions 62,

- Xavier! Els que paguen sempre el preu més car de la integració no són pas les capes benestants sinó les capes populars i on poden arrelar més ràpidament els sentiments xenòfobs i racistes...
- No és fàcil, Antonio, perquè l'integrisme islàmic se les porta! No miren massa prim ls llibertats individuals; les dones estan sotmeses, per no parlar del seu fanatisme en determinades qüestions religioses...⁶⁸
 - Si no et conegués pensaria que n'estàs convençut!
 - Home, Antonio, he exagerat una mica, però tampoc podem negar les evidències...
 - Xavier, quan parlem de les evidències obviem també els nostres prejudicis, esquemes o maneres de veure el món... vull dir que no som objectius sinó subjectius i parcials a l'hora d'interpretar els fenòmens socials com ara els costums de gent que ve de fora... No només passa això en aquest àmbit sinó també al llarg de la història en el àmbit de la ciència: quan xoquen dues maneres d'explicar la vida o la naturalesa d'un fet físic en particular...
 - Vols dir que en el camp de la ciència també es dóna aquests problemes de mestissatge?
 - Més o menys... Mira Xavier, en el saber científic la interpretació sobre determinada dada o fet també està impregnada d'un sistema de creences ben estructurat i coherent que anomenem teoria i que, quan més ric de detalls, més tendeix a ser tancada i resistir tot allò que el contradueix.⁶⁹
 - O sigui que en la ciència també es poden donar reaccions del tipus "Que vénen els moros!"
 - I tant!...
 - I al final què... també hi ha integració?
 - En un principi els vencedors del xoc, i que han imposat una nova manera de veure el món, diuen que no, però després, en la pràctica, es demostra que sovint sí. .. Però ara del que cal aprendre és de les resistències que tot sistema establert oposa a un altre de diferent, sigui en l'àmbit científic o de les tradicions: tot allò que ens és estrany o no ens convenç dels costums dels nou immigrants ho titllem de retrògrades o bé silenciem aspectes positius, o bé diem que els seus costums xoquen amb allò més sagrat nostre: llibertat individual, democràcia, respecte per a les dones... De tal manera que ja estem predisposats a no veure o a negar qualsevol factor positiu a favor dels altres.
 - Segons tu, Antonio, hem de començar a canviar el nostre "estil de pensament" per així estar disponibles a veure elements que ens uneixin.⁷⁰
 - Exactament.
 - Desconfio de les explicacions tan clares, Antonio, ho sento! No significaria això renunciar als meus secrets, allò que em fa ser jo.
 - Xavier, ni clar ni senzill... però a la filosofia, que jo defineixo també com un a tendència o tensió envers la veritat –entesa aquesta com anar més enllà de la parcialitat i fragmentació- li pertoca apuntar un horitzó de convivència i assenyalar els greus errors del passat i respectar l'àmbit ineludible dels secrets que tot col·lectiu ha construït a base de complicitats...
 - Però el que passa a Algèria ara, l'ascens del fanatisme i l'extensió del vel en les dones d'ençà la revolució islamista... és preocupant, o no?
 - En aquest punt caldria aclarir moltes coses, Xavier.

⁶⁸ Referent a la necessitat d'aquesta descodificació del llenguatge religiós per termes polítics i a la confusió entre ambdós plànols, així en la tradició occidental com en la tradició musulmana, vegeu a tall d'exemple: Ernst Bloch, "Thomas Munzer, teòleg de la revolució"; Gilles Kepel: "La revanche de Dios"; Roger Garaudy: "Los integristas" Gedisa, 1992; Maria Luisa Bernieri: "El Futuro. Viaje a través de la utopía, Editorial hacer, 1983; Fátima Mernissi: El miedo a la modernidad", Edicions del Oriente y del Mediterráneo, 1992.

⁶⁹ Paolo Rossi, op. cit, pàg. 63: "La pregunta básica es entonces la siguiente: ¿cómo es posible confrontar entre ellos dos sistemas científicos o dos estilos artísticos?"

⁷⁰ Paolo Rossi, op. cit, pàg 63: En el saber científico los datos no son separables de las teorías: lo que se considera dato o hecho está determinado como tal a la luz de interpretaciones teóricas (...)

1. Una contradicción al sistema aparece impensable y esto se verifica con particular fuerza cuando un determinado punto de vista penetra en el lenguaje y en la vida cotidiana y se convierte en un modo colectivo de pensar;
2. Lo que no concuerda con el sistema queda sin observar, o bien
3. Es silenciado aunque sea conocido, o bien
4. Se intenta, al precio de notables esfuerzos, mostrar su contradictoriedad con el sistema;
5. A despecho de todos los derechos que tienen las concepciones o los sistemas o puntos de vista alternativos, "se notan, se describen y hasta se inventan" sólo los "hechos" que corresponden a las concepciones dominantes (...)

"En realidad se está "disponible a ver o a no-ver" sobre la base de un "estilo de pensamiento": el llamado hecho científico está necesariamente ligado a un estilo de pensamiento y depende de él.

- Ja has vist en determinades escoles el què fan les famílies amb segons quines noies musulmanes?
- Això no és religió musulmana sinó la incultura i la ignorància. Això passa aquí amb sectors marginats i són ben cristians! Vols que recordem les tradicions respecte de les dones fa trenta o quaranta anys a la “España profunda” catòlica i apostòlica? Per sort encara conservem algunes pel·lícules en blanc i negre de l’inici de la incorporació de les dones a determinades feines d’”homes”...I ja no parlem dels més d’un centenar d’homicidis de dones a mans dels seus marits durant el darrer any.
- Tu creus que això no és imputable a la religió o a la cultura?
- Entès com a model civilitzatori separat del nostre, no. Però és que tenim estudis de fenòmens d’aparent humiliació de les dones que desemboquen en conquestes clarament visibles actualment.
- Com ara què...?
- Com ara la venda d’esposes a la civilitzada Anglaterra fins fa poc de cent anys.
- No m’ho crec!
- Creu-t’ho: com si fos la venda d’un bé moble, segons les cròniques...⁷¹
- Però, Antonio, encara que ho pintis de colors, això és una salvatjada!
- Això era una opinió entre els historiadors acomodaticis i mandrosos, ben instal·lats en la confortable certesa de la seva erudita, prepotent i civilitzada manera de viure, però després d’un seguiment exhaustiu del fenomen, la conclusió és que cal treure la venda d’esposes de la categoria de la compra brutal de béns mobles i col·locar-la en la conquesta del divorci per part de les dones i el dret a segones núpcies... És a dir, un pas més en l’alliberament i autodeterminació de les dones vestit en forma d’humiliació, de venda i subhasta pública per part del marit enganyat... I amb el consentiment de l’esposa!
- Increïble...
- Honestedat intel·lectual en tenir el coratge en revisar críticament determinats continguts dels manuals de la història oficial...
- Ja se per on vas... Tu vols aplicar aquesta mateixa “honestedat intel·lectual”, com tu ho anomenes, als costums musulmans, per exemple,... fins on? Fins a convertir-nos en fanàtics també...? Només ens faltaria ara que, com tot és relatiu, ens convertíssim en els enemics! Quina manera d’entendre el mestissatge la teva!
- Partim d’un error seriós: creure que el desig i el moviment d’emancipació només s’ha esdevingut en els països occidentals. Això és fals.
- No siguis ingenu, Antonio: mira la tele... Això no és emancipació sinó “Vivan las caenas!”
- I “Els Armats de Mataró”, les processons de Setmana Santa, el Rocío, etc... què?... A la tele i als mass mèdia ja els va bé que ens entretinguem en crear-nos nous enemics, ara que el perill del comunisme soviètic ha passat...
- Doncs, vinga, posa algun exemple d’aquests desigs d’emancipació... i si pot ser, que faci referència a l’opressió que pateixen les dones...
- Xavier, els caricaturistes dels mitjans de comunicació occidentals, amb els seus dibuixos de malvats barbuts que posen a la força el vel en les cares ploroses de fràgils dones, es limiten a reflectir la nostra visió comú. Tanmateix, aquesta imatge és tan simplista com allunyada de la realitat doncs passa per alt l’adhesió conscient i deliberada de milions de dones a la doctrina islamista.
- A Algèria hi ha dones que porten el vel per por a ser atacades, o no?
- Segons alguns estudiosos comentaristes occidentals diuen que aquest fenomen s’ha de situar en el context de guerra civil que viu el país: negar-se a dur-lo no és tan sols expressar un desacord ideològic, sinó també formar part, potencialment, de l’altre bàndol, el de l’estat repressiu, i per tant, de l’enemic. D’altra banda, el vel, en comptes de fer tancar les dones a casa, les possibilita sortir al carrer no només a sentir el sermó dels divendres, pràctica tradicionalment masculina: això són conquestes d’espai públic de les dones joves, singularment, etc... La percepció occidental dominant poques vegades entra en aquests matisos...
- I del masclisme, què me’n dius?

⁷¹ E. P. Thompson: “Costumbres en común”. Editorial Crítica, 1995, pàg. 455, 459: “La práctica pasó a ser motivo más frecuente de noticias y comentarios a comienzos del siglo XIX. Pero durante gran parte del siglo XVIII los periódicos no solían publicar comentarios sociales o domésticos de esta clase. Hay buenas razones para suponer que la venta de esposas estaba muy generalizada antes de 1790”

- No me'n parlis del masclisme com si fos una cosa de l'altre costat del mediterrani. Exclusivament. Això és cinisme!⁷²
- Bé, deixem-ho, Antonio, perquè tot això és molt complex.
- Qui ha encetat el tema?
- Ara no me'n recordo. Tan se val... ara voldria aclarir-me... Quan hem començat a reflexionar sobre el significat de la tolerància en relació al secret... Jo em pregunto: en el fons no és una qüestió de respecte de la capacitat de decisió de l'altre?
- També és cert, Xavier.
- Quan tu fas la pregunta de si pot existir llibertat sense tenir secrets, no és una altra manera de dir que no podem ser lliures sense tenir capacitat d'administrar la nostra pròpia informació o d'administrar el nostre destí...
- Així ho veig jo...
- Doncs, saps què et dic? Que has descobert la sopa d'all, perquè això des de sempre s'ha dit i sense tanta martingala de secrets... Ep! No t'ho prenguis malament, Antonio...
- Ja, ja, ja...
- Veig que rius... Menys mal, pensava que t'havia afectat.
- ... No, de cap manera! Tampoc t'he volgut vendre cap unguent miraculós. Tampoc als alumnes els he volgut vendre una moto, sinó posar al seu abast una discussió encara vigent entorn la ciència i els conflictes socials. I torno a repetir-me!... Quan creiem estar desvetllant secrets, descobrint, etc... no estarem realment empobrint? O bé, des d'un altre prisma: si neguem la possibilitat de coneixement de determinats fenòmens per a aquest empobriment o distorsió, ¿no estarem caient en una mena de relativisme obscurantista? I això pot passar amb el contrast cristià-musulmà o en el contrast de la medicina oficial-medicina alternativa!... O encara més, com podem fer front a aquesta nova colonització per part dels grans poders mediàtics multimèdia que volen (o poden) xuclar-nos qualsevol racó d'intimitat i iniciativa –àmbit del secret-... Hem de blindar-nos contra aquesta "tirania del discurs globalitzador" tot cridant a la "insorgència dels coneixement subjugats"?⁷³... Podem ignorar que la veritat és per naturalesa repressiva: de la falsedat, de la ignorància i de la superstició... i també d'altres veritats?
- Per tant, el mèrit no està en que en "*La filosofia davant del mirall*" descobrim cap dreuera, sinó en què uns adolescents, en aquest cas, tot partint de la seva pròpia reflexió s'acostin a temes filosòfics de *alt standing* sense renunciar a investigar-se ells mateixos.
- Aquesta reflexió a la que et refereixes és la que pretens quan els demanes que imaginin "una situació on no hi hagi secrets entre la gent, on tot sigui a la vista, sigui transparent..."
- Sí. Ho vaig plantejar en la línia dels perills del discurs totalitzador, com una utopia negativa, prenent com a model "*Un món feliç*" d'**Aldous Huxley**... i també prenent com a referent un comentari al quadre de **Magritte**, "*La reproducció prohibida*", 1937.
- Aquell en el que surt reflectida l'esquena en comptes de la cara?
- Aquest mateix...
- Es tracta d'un altre exercici en el que els alumnes han de fer un relat de ciència-ficció: "*Un món ple de dobles*"... És així, oi?

⁷² François Burgat: "El islamismo cara a cara". Biblioteca del islam Contemporáneo. Edicions Bellaterra, 1996, pags. 240-241: "Es sabido que desde hace mucho, en la cultura mediterránea, el honor social o familiar recae sobre su sector femenino. En el torbellino de la transformación de los sistemas de referencias causado por la irrupción cultural del Norte, las mujeres de las sociedades árabes han sido las más afectadas. Cada vez que el modelo de socialización occidental ha chocado con el modelo tradicional, la violencia del conflicto de identidades ha golpeado con más dureza al componente femenino, el menos autónomo frente al sistema dominante..." "El machismo de la cultura mediterránea siempre se las ha arreglado muy bien sin la cobertura ideológica que hoy pretende darle la lectura literal de ciertos referentes islámicos..." "Por lo tanto, podemos preguntarnos si las prácticas discriminatorias más emblemáticas atribuidas a la reislamización no serán, en realidad, el producto de una situación sociohistórica particular de las apropiaciones de la cultura y la religión musulmanas, y no la esencia de dicha cultura. En el análisis hay que separar, en la medida de lo posible, tradición de religión"

⁷³ Michel Foucault: "Poder és saber". Citat per Stanley Rosen, op. cit, pàg. 238

- Venen a ser dos exercicis en un mateix “paquet”, per dir-ho així: tot plegat destinat a posar en qüestió la nostra civilització, posar sota sospita aquesta nova superstició o nova religió de la tecnologia que ens està reduint a simples figurants car l'àmbit de les nostres identitats personals s'ha esmicolat. Es tracta d'un exercici perquè es posin en situació davant de certes corrents filosòfiques actuals...El primer exercici d'aquesta sèrie va sorgir després d'una visita al Museu de la Ciència on et trobes davant un mirall que xucla la imatge d'una persona que tens al davant tot fusionant-la amb la teva pròpia i donant com a resultant una sensació realment incòmoda i, fins i tot, aterridora. L'exercici dels dobles, en canvi, el vaig proposar després de la lectura d'un llibre realment audaç, “*Historia del espejo*”⁷⁴, on es fa una reflexió davant la proliferació dels miralls a tots els racons per on transita la nostra vida quotidiana, i la voràgine de la repetició i homogeneïtzació. Tot això ha provocat la revalorització del secret com a manifestació del dret a amagar el rostre del subjecte, com a manifestació del dret a protegir la identitat⁷⁵.
- Caus tu també en la moda del pessimisme o què?
- No, en absolut, per bé que no podem obviar algunes tendències autoritàries molt preocupants en l'àmbit de la quotidianitat.
- A què et refereixes?
- A aquesta inflació de tecnologia per tal de controlar, vigilar-ho tot: es va començar per posar càmeres de televisió a les principals entrades i sortides de les grans ciutats per obtenir informació del trànsit de vehicles; més tard als bancs, a les caixes d'estalvis, a grans superfícies; ara hi ha intents d'instal·lar càmeres als carrers cèntrics, a espais oberts... diuen que per dissuadir els delinqüents... això no m'agrada.
- Veus algun fantasma en aquest fenomen?
- Sí, és clar. No veig el sentit de tanta videovigilància; m'incomoda *ser vist sense veure mai*...
- No trobes que la gent ho accepta perquè se sent més segura?
- D'això caldria parlar-ne detingudament. Potser sí troba bé que s'instal·lin càmeres als magatzems o aparcaments, però rebutja que la mirin quan camina pel carrer, que és el lloc públic per excel·lència.
- De tota manera, la seguretat és un bé a preservar, un dels primers drets humans...
- No me'n refio; sovint la tecnoseguretat no fa més que desplaçar la delinqüència, car els delinqüents continuen la seva activitat on no hi ha càmeres, zones no tan acomodades. No crec en la sinceritat dels plantejaments d'aquells que diuen que es combat la inseguretat ciutadana amb càmeres: és com llençar pilotes a l'olla quan vas perdent un partit de futbol i s'acaba el temps... La inseguretat es combat amb més serveis públics, més feina i més escoles. Només faltaria desmantellar l'Estat del benestar i criminalitzar les capes populars...
- Jo no ho trobo tan greu. Els que som de poble ja estem acostumats a ser controlats pertot arreu; qualsevol actitud que se'n surt de la norma, en un col·lectiu petit de seguida és posada en evidència.
- Tens raó. Tanmateix, l'atracció de la gran ciutat ha estat sempre, a banda dels seus inconvenients, el gaudi de l'anonimat i, si vols, el gaudi de la llibertat per comportar-te al teu aire, sense les asfíxies des ambients tancats. Si la tendència de la tecnoseguretat s'accentua, la ciutat, a més a més d'inhòspita, es pot convertir en l'espai de l'excés de mirada, amb milers de protagonistes involuntaris.
- Crec que la teva és una actitud tremendista. Durant segles no hem hagut de conviure amb confessors? Quina era la seva funció sinó la de controlar i marcar pautes de conducta?
- Què pretens, Xavier, conformar-te i fer un pas enrera?
- No, Antonio, no. Crec i vull creure que també la societat trobarà antidòts contra el *voyeurisme* institucional.
- Per descomptat, però... a quin preu? Quines seran les conseqüències?

⁷⁴ Sabine Melchior-Bonnet, “*Historia del Espejo*”, Edit. Herder, 1996.

⁷⁵ Sabine Melchior-Bonnet: “*Historia del Espejo*”. Editorial Herder, 1996, pàgs. 278 i següents: “Un estudi sistemàtic de les representacions del mirall en l'art del segle XX, mostraria la recurrència del mirall buit i del mirall trencat. Poc a poc l'exploració de l'inconscient, la dislocació d'un món privat de sentit han qüestionat la pròpia noció de subjecte, produint el seu desmembrament... “ El subjecte és l'objecte, l'objecte és el subjecte. Els rostres se semblen als rostres, que són intercanviables. La pèrdua d'identitat, la confusió d'un mateix i l'altre comporten la possibilitat d'apropiar-se de totes les identitats...” “El mirall designa amb encert, metafòricament, el món actual de la immediatesa, la imitació i l'oblit...” “L'anhel humanista del “coneix-te a tu mateix” és substituït per la indiferència i la descomposició...” “Amb els moderns processos elèctric-òptics de reproducció, capaços de realitzar infinites possibilitats de duplicació i de re-creació de les imatges, han provocat que el subjecte reclami el seu dret a tornar l'esquena a la reproducció en sèrie, a les imatges emmagatzemables, a la inquisició d'una societat *omnivalent*...”

- També alguns crítics han adjudicat aquest control a les escoles, i, tanmateix, l’escolarització obligatòria ens sembla un avenç indiscutible!
- Acabes d’assenyalar un element prou important per a dedicar-li una estona: la disciplina, l’autocontrol.
- Home, és clar. A mi de petit en deien que Déu ho sabia tot i que ens observava de continu. Encara me’n recordo de la seva imatge en els llibres, simbolitzada per un ull dins un triangle.
- Certament. Per tant, véns amb mi. Per què el poder necessita ara d’un ull a cada cantonada?
- I per què aquesta fixació amb el Poder? Un botiguer que té càmares al seu establiment no és el Poder. La gent que filma *pijeries* a casa seva i les envia a *Betes i films*, a *Videos de primera*, o programes de televisió semblants són el Poder? La teva és una exageració que es pot inscriure en aquesta tendència que tu, jo i tothom tenim al canvi...
- D’acord, no li diguem Poder, diguem-ne Ideologia dominant!
- Tant se val. Jo parteixo de la base que el Poder o la ideologia dominant no és omnímoda i que sempre es veurà obligada a negociar en determinades qüestions amb les ideologies encara no dominants, perquè sinó estem abocats a adoptar una actitud poruga davant del futur, sempre imaginant que aquest sempre serà més dolent. Finalment ja t’hi conformes amb el present perquè tot comparant-lo amb aquest imaginari futur negatiu és glòria. Trobo que les utopies negatives de ciència ficció *orwellianes*, lluny de denunciar les injustícies del present, el que fan és acceptar-lo com a mal menor.⁷⁶
- Ostres! Si que t’ho tenies amagat!
- I és clar! No suportó aquests que s’anomenen intel·lectuals d’esquerra i sempre fan cara d’amargats. Aquests sindicalistes que tu tan bé coneixes no es poden permetre el luxe de pregonar a l’estil del profeta Jeremies, sinó que han de donar esperances als treballadors per aconseguir determinats objectius socials.
- Veig que t’has posat les piles, Xavier!
- És simplement sentit de la realitat...
- Però no et sembla oportú fer una ullada a aquest fenomen, que té paral·lelismes amb d’altres èpoques?
- És clar que no, Antonio, per bé que no crec que trobem en el passat episodis de videovigilància...
- N’estàs segur?
- No em prenguis el pèl a aquestes hores! On eren les càmares de televisió?
- La disposició panòptica de les presons!
- Què?
- Les torres de vigilància d’on es podia contemplar tot el recinte, fa segles que s’ha inventat...⁷⁷ els grans miralls dels salons de les mansions de les classes acomodades: a Mataró en tenim exemples dels segles XVII i XVIII...⁷⁸
- Com portes l’aigua al teu molí, Antonio! I on aniràs a parar?
- Simplement, m’interrogo sobre la necessitat que tenen les societats –i fixa’t bé, dic “societats”, i no pas el Poder o la ideologia dominant que tant t’empipen...
- Quines necessitats?
- Més correcte seria parlar dels processos que s’han viscut en la tendència de socialització, d’ajustament dels comportaments d’una societat rural a una altra d’urbana, del feudalisme al capitalisme... la invenció de la cortesia, de la urbanitat, per disciplinar als nobles pagesots i integrar-los en ell món de la Cort... I ara crec que també estem vivint en una altra cruïlla d’aquestes, una societat que experimenta uns canvis i que determinades forces o poders intenten conduir en el àmbit dels comportaments en funció del que creuen que els beneficia, enmig d’incerteses i temors, o interessos...
- Al gra, Antonio, perquè m’estic perdent!
- Molt bé. Te’n recordes de la *Galeria dels Miralls de Versailles*?
- Sí, déu n’hi do la història d’espies que em vas explicar!
- Ben certa era. Doncs bé, la Galeria dels Miralls es pot equiparar, si fa no fa, a la videovigilància actual: ambdós sistemes ensenyen l’art de les “bones maneres”, la preocupació per les aparences i les regles d’urbanitat. La càmera de televisió ara, i els grans miralls del segle XVII i XVIII són, abans que res, emissaris d’una instància exterior, una instància vigilant que obliga als individus a un fingiment constant.
- Jo insisteixo en el que he dit abans...

⁷⁶

⁷⁷ Michel Foucault, “Vigilar y castigar”, Edit. Siglo XXI editores.

⁷⁸ Cuyas-Manent: “Mataró sota teulada”, pàgines 73, 104,, 106, 110, 117: Can Tuñí, Can Castany o Can Cuyàs...

- No te n'adones, Xavier, que si hem equiparat la llibertat, la construcció de la nostra pròpia personalitat, a l'administració dels nostres secrets, amb l'auge de la tecnoseguretat tot això se'n va en orris? El que compta és que el videovigilat sàpiga que és objecte d'una mirada i un control. Aquest coneixement és el que estableix la relació disciplinària i porta a l'individu a adoptar la conducta que s'espera d'ell. Cada vegada es redueix més el marge del pensament i de l'acció crítiques. Qui imposa els models de conducta? No és això un poder potencialment prou determinant per tenir-lo a ratlla?
- Jo crec més aviat que de tant de mirar s'avorriran i també voldran sortir a la pantalla! Sentiran la soledat d'aquell que no surt reflectit enlloc, encara que només sigui per narcisisme...
- M'agrada el teu optimisme!
- Què vols que et digui Antonio. Ara com ara aquest assumpte no em neguiteja... Per cert...Tu creus que la moda del "karaoke" és una seqüela d'aquesta tendència alienant...O, sense anar més lluny, aquesta moda dels joves d'enganxar fotos per les parets per felicitar l'aniversari o anunciar una boda, es pot ficar en el mateix sac?
- No ho sé, Xavier, és massa tard i les neurones em patinen.... Saps què et dic? "Quien lo descodifique buen descodificador será"...
- Jo també estic planxat... Són les dues de la matinada i se'ns han quedat coses al tinter...
- Considera-ho àmbit propi del secret...
- Molt bé... què tal si la propera setmana quedem i et dic què m'han contestat alguns editors que conec?
- Ho deixo a les teves mans...